قصیدہ بُردہ

مولای صل وسلم دائما ابدا
علی حبیبک خیر الخلق کلہم

منظوم
پنجابی
ترجمہ

اسیر
عابد

قصیدۂ بُردہ

منظوم پنجابی ترجمہ

برادرم جمشید مسابی کی خدمت میں
گُلِ نعتِ بوصیری رح کا تحفہ!

۷؍اپریل ۱۹۹۲ء

ایشیخ علامہ محمد بن سعید البوصیری علیہ الرحمہ دے شہرہ آفاق قصیدہ

الکواکب الدریہ فی مدح خیر البریہ

المعروف

قصیدہ بُردہ

دا

اصل متن دے نال منظوم پنجابی ترجمہ

از

اسیر عابد

ناشر

احباب پبلی کیشنز ○ اسلامیہ کالج روڈ، گوجرانوالہ

○ —— نام کتاب —————— قصیدہ بُردہ
(منظوم پنجابی ترجمہ)

○ —— مترجم —————— اسیر عابد

○ —— پہلی وار —————— ۱۴۱۱ھ بمطابق ۹۱-۱۹۹۰ء

○ —— گنتی —————— اِک ہزار

○ —— ناشر —————— احباب پبلی کیشنز، اسلامیہ کالج روڈ گوجرانوالہ

○ —— چھاپن ہار —————— ایم۔ ایس۔ پرنٹرز۔ لاہور۔

○ —— خطّاط —————— محمّد صدیق گلزار

○ —— ہدیہ —————— 40/-

ملن دا پتا

احباب پبلی کیشنز، اسلامیہ کالج روڈ، گوجرانوالہ

انتساب

اُن احباب کے نام جن کی مالی اعانت سے
یہ پنجابی ترجمہ پہلی بار طبع ہوُا۔

اسیر عابد

بسم اللہ

اللہ پاک نے اسیر عابد نوں بڑے وافر تخلیقی جوہر نال نوازیا اے تے اوہنوں پنجابی لفظاں دی خاص سوجھ بوجھ عطا کیتی گئی اے۔ ایہناں جوہراں نوں جے اوہ اپنی طبع زاد شاعری وچ ورتدا تے یقیناً اوہ پنجابی دا بڑا وڈا شاعر ہوندا۔ پر اوہنے اپنی پسند دے کجھ وڈیاں شاعراں دا ترجمان بننا پسند کیتا تے اوہناں دے کلام دا ترجمہ کجھ ایس لگن، محنت تے خدمت دے جذبے نال کیتا کہ اوہ پنجابی تخلیق بن گیا۔ ترجمے نوں تخلیق بنان دیاں گلاں کرنیاں تے سوکھیاں نیں پر ایہ کم سچی مچی کر کے وکھانا ڈاہڈا اوکھا اے۔ تلمیحاتی زبان وچ ایہ کم پہاڑ کٹ کے دُدھ دی نہر کڈھن نالوں گھٹ اوکھا نہیں تے شریف کنجاہی دے لفظاں وچ "پہاڑ کٹ کے دُدھل نہروگا ماہر تیسے والے دے وس دی گل نہیں ہوندی"۔ (فلیپ منظوم پنجابی ترجمہ دیوانِ غالب) ایسے لئی جدوں اوہنے پورے دیوانِ غالب نوں ترجمہ کیتا تے احمد ندیم قاسمی ہوراں اوہدے ایس کم نوں ترجمے دا اعجاز آکھیا۔ بشیر منذر مرحوم نے آکھیا جے "ایہ ترجمہ ویکھ کے لگدا اے جیویں اسیر عابد نے غالب دا ترجمہ نہیں کیتا بلکہ غالب نے اسیر عابد دا ترجمہ اردو وچ کیتا اے"۔ دوجی کتاب جیہڑی اوہنے ترجمے واسطے چُنی اوہ حضرت علامہ اقبال رحمۃ اللہ علیہ دی بالِ جبریل اے، جیہڑی ۱۹۳۵ء وچ چھپی، جدوں حضرت علامہ علیہ الرحمۃ دا فکر تے فن پوری طرح نکھر گیا سی۔ اوہناں دا فلسفہ ترتیب پا چکیا سی پر اوہ شاعری تے حاوی نہیں سی ہویا۔ ایسے گلوں "بالِ جبریل" نوں اوہناں دی شاعری دی بھر جوانی سمجھیا جاندا اے۔ ایس کتاب دا ترجمہ حالی چھپ کے سامنے نہیں آیا (اقبال اکادمی ایہنوں چھیتی چھاپن دا آہر کر رہی اے) پر مینوں اندازہ اے کہ اسیر عابد نے ایس ترجمے وچ وی اقبال دے وچاراں نال انصاف کیتا اے تے پنجابی ادب وچ اک اُچا سُچا وادھا وی کیتا اے۔ اوہدے ترجمے دا اک کمال ایہ وی اے کہ اوہدے

نال تشریح دی لوڑ نہیں رہندی تے اوہ شعر دے مفہوم نوں ایس صفائی نال بالکل پنجابی انگ تے رنگ نال پیش کر دیندا اے کہ مطلب نثر کے سامنے آجاندا اے۔

"دیوانِ غالب" تے "بالِ جبریل" دا ترجمہ کر لین نال اسیرؔ عابد دا حوصلہ اینا ودھیا کہ اوہنے عربی دے شاہکار "قصیدہ بُردہ شریف" نوں پنجابی شاعری وچ ڈھالن دی نیت کر لئی تے اوہدے عشق تے تجربے ایہ بھاری منزل وی سر کر لئی۔

امام محمد بن سعید (اصل ناں) شرف الدین (لقب) بُوصیری (نسبت بہ بُوصیر جیہڑا اوہناں دا آبائی قصبہ اے تے ملک مصر وچ اے) نے اپنے ایس برکتاں بھرے تے منظوری والے قصیدے دا ناں "الکَوَاکِبُ الدُّرِّیَّہ فِی مَدحِ خَیرِ البَرِیَّہ" رکھیا۔ کیوں جے ایہدے شعر حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم دے ذِکرِ مُبارک دے فیض نال روشن ستاریاں وانگوں سن۔ پر ایہ "قصیدہ بُردہ شریف" دے ناں نال مشہور ہو گیا۔

"بُردہ" دا معنا چادر اے۔ کئی لوک حضرت کعب بن زہیر رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے قصیدے "بانت سعاد" نوں قصیدہ بُردہ آکھدے نیں کہ اوہ قصیدہ سُن کے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم نے اپنی ظاہری حیاتی وچ شاعر نوں اپنی چادر مُبارک عطا کیتی سی۔ ایہناں لوکاں فرق کرن لئی حضرت کعبؓ دے قصیدے نوں "بُردہ اولیٰ" تے امام بُوصیری علیہ الرحمۃ دے قصیدے نوں "بُردہ منامیہ" آکھیا۔ کیوں جے ایس قصیدے تے حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم نے خواب وچ شاعر نوں چادر عطا فرمائی۔ امام بوصیریؒ دے قصیدے دا ناں بُردہ شریف پین دیاں کئی ہور وجہاں وی بیان کیتیاں جاندیاں نیں۔

۱۔ بُردہ اوس چادر نوں آکھدے نیں، جیہدے وچ رنگدار دھاریاں ہوون۔ ایس قصیدے دیاں دسّ فصلاں وچ وکھو وکھرے مضمون بیان ہوئے ایس لئی قصیدے دا ناں "بُردہ" پے گیا۔

۲۔ ایس قصیدے وچ حضور پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلّم دیاں صفتاں بیان کیتیاں گئیاں نیں ایس لئی ایہنوں نعت یاں مدح دی چادر آکھیا گیا جیہڑی آپؐ دے مبارک

قامت واسطے تیار ہوئی۔

۳- امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ نے ایہ قصیدہ خواب وچ زیارت دے موقعے تے حضُور پاک صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلّم نوں پڑھ کے سنایا تے آپؐ نے اوہناں نوں اپنی چادر مُبارک عطا فرمائی تے چادر دِلن پاروں ایہدا ناں "بُردہ" پیا۔

۴- امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ واسطے ایہ قصیدہ فالج دی بیماری توں شفا دا موجب ہویا ایس لئی بُردہ، بُردہ (مرض توں شفا) دے معنیاں وِچ مشہور ہویا۔ ایہ قصیدہ ہمیشہ بیماراں واسطے شفا تے دل دیاں زخماں کیتے مرہم ثابت ہوندا رہیا ایس لئی ایہدا ناں "بُردہ" پیا تے ایہنوں بُرداء دا مترادف سمجھیا گیا۔

۵- ایہ قصیدہ ہر دُکھ دا چارہ ہون دے نال نال حق دے راہ دے راہیاں تے سچّے عاشقاں واسطے اکھیاں دی ٹھنڈ تے سِریراں دی راحت بنیا، ایس لحاظ نال ایہدا ناں بُردہ پیا کہ بَرد (ٹھنڈ تے راحت) توں مشتق سمجھیا گیا۔

البدایہ والنہایہ جلد ۱۳ تے کشف الظنون جلد ۲ دیاں حوالیاں نال علاّمہ فضل احمد عارفؔ ہوراں نے کتاب برکاتِ بُردہ وچ ایہ وی نتیجہ کڈھیا اے کہ ایہ قصیدہ ۶۵۹ ہجری دے اخیرلیاں ۶۶۰ ہجری دے شروع وچ لکھیا گیا۔ قصیدہ لکھن دا واقعہ امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ نے خود اِنج بیان کیتا اے:-

مَیں بُہت سارے قصیدے نبی پاک صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلّم دی شان وچ آکھے سن، جنھاں وِچّوں کئی وزیر زین الدّین یعقوب الزبیری نوں پڑھ کے سنائے۔ جدوں فالج نال میرا ادھا دھڑ نکارا ہو گیا اودوں مَیں ایہ قصیدہ سوچنا شروع کیتا تے ایہنوں مکمّل کرن وچ کامیاب ہو گیا۔ ایس قصیدے نوں وسیلہ بنا کے روندا تے دُعاواں منگدا منگدا جدوں مَیں سُتا تے خواب وچ حضُور پُرنور صلّی اللہ علیہ وآلہ وسلّم دی زیارت ہوئی۔ آپؐ نے اپنا مبارک ہتھ میرے جُثّے دے مفلوج حصّے تے پھیریا۔ جیہدے نال میرا انگ انگ خوشی نال نچ اُٹھیا تے جدوں مَیں جاگیا تے بالکل تندرست ساں۔ فجریں مَیں سیر واسطے نِکل پیا۔ اودوں تیک مَیں کسے نوں کوئی گل نہیں سی دسّی۔

راہ وچ میری ملاقات اِک بزرگ نال ہوئی جنھے ہلدیاں ای میرے کولوں قصیدہ منگیا۔ مَیں عرض کیتی قصیدے تے مَیں کئی لکھے نیں، تہانوں کیہڑا قصیدہ چاہی دا اے۔ اوہ آکھن لگے۔ اوہ قصیدہ جیہڑا توں بیماری وچ لکھیا تے جیہدا مڈھ اِنج اے :

"اَمِنْ تَذَكُّرِ جِيرَانٍ بِذِي سَلَمٍ"

مَیں حیران ہو کے پچھیا۔ "تہانوں ایہ کویں پتا لگا اے"۔ اوہناں اگوں فرمایا۔ راتیں جدوں ایہ قصیدہ حضور پاک صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم دی بارگاہ وچ پڑھیا جا رہیا سی، اوس ویلے مینوں وی سُنن دی سعادت نصیب ہوئی سی۔ مینوں چنگی طرح یاد اے پئی قصیدے دے کئی شعراں تے نبی پاک صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم اِنج جھوم رہے سن جویں سویر دی ہوا نال پھلدار شاخاں جھوم رہیاں ہون۔ شیخ زادہ حنفی موجب قصیدہ طلب کرن والے بزرگ شیخ ابو الرجا الصدیق سن، جیہڑے ویلے دے قطب سن۔

(برکات بُردہ ص ۴۹ از علامہ فضل احمد عارف)

امام بوصیری علیہ الرحمۃ دا ذاتی ناں "محمد" سی۔ تے ایس نام مبارک نوں آپ اپنی بخشش دا وسیلہ سمجھدے سن۔ ناویں فصل دے شعر نمبر ۱۴۷ تے ۱۴۸ وچ ایس نسبت تے فخر کیتا گیا اے، جیہدا ترجمہ اسیر عابد نے اِنج کیتا اے :۔

رَج گناہی آں پر میرا عہد نہ ٹٹن والا
عشق نبیؐ دے پریم دی ڈوری جویں سیاپی تاراں
میرا نام محمد مینوں حضرتؐ آپ بچاسن
آپؐ ہوراں دے وعدے سچے، سچے قول قراراں

باپ دا ناں سعید بن حماد سی تے آپ بربری نسل نال تعلق رکھدے سن۔ فقہی مسلک شافعیؒ تے طریقتی سلسلہ "شاذلی" سی۔ اوہناں دے مرشد ابو الحسن الشاذلی دے خلیفہ ابو العباس المرسی (وفات ۶۸۶ھ) سن۔ امام بوصیری علیہ الرحمۃ عید دے دہاڑے پہلی شوال ۶۰۸ ہجری (۷ مارچ ۱۲۱۲ء) بدھ وار نوں قصبہ دلاص دی نواحی دستی وچ اپنے نانکے گھر پیدا ہوئے۔ ویلے دی پڑھائی لکھائی دے نال قرآن پاک وی

بُوصیر (آبائی قصبہ) وچ ای حفظ کیتا۔ کتابت وی اوتھے سِکھی۔ حدیث دے وی فاضل
سن۔ قاہرہ وچ بچّیاں نوں قرآن پاک حفظ کروان واسطے مکتب کھولیا۔ جیہڑا بُہتا چِر قائم
نہ رہ سکیا۔ شروع شروع وچ روزی کمان واسطے قبراں دیاں تختیاں دی کتابت کردے
رہے۔ پہلے دَور وچ عام شاعراں وانگوں امیراں کبیراں دی مدح لکھ کے مدد تے انعام
حاصل کردے رہے۔ کجھ سال سرکاری ملازمت وی کیتی۔ خواب وچ حضوؐر پاک
صلّی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم دی زیارت پچھوں دل عشقِ رسولؐ نال بھر گیا۔ ۶۵۶ ہجری وچ
زین الدّین ابن الزبیری وزیر اعظم ہوئے تے امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ دا تعلّق دربار نال
ہویا کہ وزیر اعظم حضوؐر پاک صلّی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم دا بڑا عاشق سی۔ پہلی واری ۶۵۴ ہجری
وچ حج تے زیارتاں دی سعادت حاصل ہوئی۔ رُوحانی تربیت واسطے اپنے مُرشد دی
خدمت وچ اسکندریہ وی رَہے۔ حیاتی دے اخیرلے دہاڑیاں وچ مُرشد دے مزار دی
زیارت تے پِیر بھائیاں نال ملاقات واسطے اسکندریہ گئے تے اسکندریہ دا ایہہ سفر آخرت
دا سفر بن گیا تے اوتھے ای دفن ہوئے۔ مزار امام شافعی رحمۃ اللہ علیہ دے مزار دے نیڑے
ای بنیا۔ امام سیوطیؒ موجب وفات ۶۹۵ ہجری (۱۲۹۶ء) وچ ہوئی جیہدی علامہ فضل احمد
عارف نے ہور شہادتاں نال وِی تصدیق کیتی اے۔

دیوان البوصیری، محمّد سعید کیلانی نے دار الکتب المصریہ دے دو قلمی نسخیاں
(۲۳۱۱ ادب تے التیموریہ، ۸۲۸ شعر) توں ترتیب دِتا تے مصطفیٰ البابی الحلبی قاہرہ
نے ۱۹۵۵ء وچ چھاپیا۔ ایہدا دوجا ایڈیشن ۱۹۷۳ء وچ چھپیا جیہدے بارے ایہہ معلومات
پروفیسر منیر قصُوری نے اپنے مضمون "علامہ بُوصیری اوراُن کی نعتیہ شاعری" مطبوعہ "شام وسحر"
نعت نمبر ۵ لاہور صفحہ ۱۶۵ - ۱۶۶ وچ مہیا کیتی اے۔ دیوان دے شروع وچ مرتب
دا ۳۴ صفحیاں اُتے پھیلیا ہویا مقدمہ اے (ص ۵ تا ۴۷) دیوان وچ ۳۰ قصیدے، کجھ
ہجواں تے کجھ ٹُٹکل شعر شامل نیں۔ ۳۰ قصیدیاں وچوں ۱۴ قصیدے نعتیہ نیں۔ پہلا نعتیہ
قصیدہ ہمزیہ اے جیہدے ۴۵۷ شعر نیں۔ ایس قصیدے وچ عربی قصیدے دی روش
توں ہٹ کے تشبیب نہیں لکھی گئی۔ ایہدے وچ حضوؐر علیہ السّلام دا دوجیاں نبیاں

نال موازنہ تے نبیاں دے سرداردی عظمت، شوکت، ولادت، رضاعت، حرادی خلوت، بعثت، معراج، ہجرت، معجزات دے بیان دے نال دُوجیاں آسمانی کتاباں تے قرآنی اعجاز، مشرکاں دیاں سازشاں، یہودیاں تے نصرانیاں دیاں ہٹ دھرمیاں تے غزوات دے ذکر پچھوں مدینہ طیبہ دے سفردے شوق، روضہ پاک دی حاضری، آل پاکؓ تے صحابہ کرامؓ دی مدح، درود و سلام تے ہور بہت کجھ شامل اے۔ امیرالشعرا احمد شوقی (۱۲۸۵ — ۱۳۵۱ ہجری) نے ایس قصیدے دی تقلید وچ اپنا مشہور قصیدہ "الھمزیۃ النبویۃ" لکھیا تے اعتراف کیتا۔ "میں ایہ شعر علامہ بُوصیری علیہ الرحمۃ دا مقابلہ کرن واسطے نہیں لکھے سگوں میں تے اوہناں تے رشک کرنا واں تے اوہناں نوں احترام دی نظر نال ویکھنا واں۔" (شعراں دا ترجمہ)

سیّد محمّد یوسف تے ادارے نے دائرہ معارف اسلامیہ جلد ۵ صفحہ ۵۲ اُتے امام بُوصیری علیہ الرحمۃ دی شاعری نوں ۲ دو دوراں وچ ونڈیا اے تے پہلا دور (حج ۶۵۴ ہجری) توں پہلاں دا زمانہ قرار دِتا اے جدکہ دُوجا دور حج توں پچھوں دے زمانے نوں آکھیا گیا اے۔ پہلے دور دے ۲ دو قصیدے اہم دسّے گئے نیں جنھاں وچوں پہلا "اللامیہ فی الرّدِ علی النصاری والیھود" تے دُوجا حضرت کعب بن زہیر رضی اللہ عنہ دے مشہور قصیدے "بانت سعاد" دی زمین وچ لکھیا گیا ہے۔ پر ایہدے وچ تشبیب دی تھاویں وعظ، نصیحت تے نفس دے محاسبے توں مُڈھ بدّھا گیا اے۔ دُوجے دور دا سبھ توں وڈا کارنامہ مشہور "قصیدہ بُردہ شریف" ای اے۔ امام بُوصیری علیہ الرحمۃ دے سارے قصیدیاں تے تراندی نظر پروفیسر منیر قصوری نے اُتے ذکر کیتے گئے مضمون وچ پائی اے۔

امام بُوصیریؒ دے قصیدہ بُردہ دیاں ادبی خوبیاں دا کوئی حدبنّاں نہیں۔ مضمون سوہنے توں سوہنے تے اکثر قرآن پاک، حدیث مُبارک تے معتبر سیرت دیاں کتاباں وچوں لئے گئے نیں۔ تلمیحاں، ترکیباں، تشبیہاں تے استعارے مناسب، چُست، دل کھچویں تے اثر والے نیں۔ فصاحت دی شان ایہ ہے کہ کوئی لفظ فالتو یاں ہولا نہیں تے پچھلے

ساڈھے سَت سَو سالاں وِچ کِسے نقادنوُں ایہدے وِچ کوئی عیب نظر نہیں آیا۔ کدھرے کوئی مبالغہ نہیں نظر آؤندا تے حضُور پاک صلّی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم دا عالی مرتبہ کدھرے شاعر دی نظروں اوہلے نہیں ہویا۔ عقیدے دی درستی، نفس نوُں کیلن تے وہماں نوُں دُور کرن جیہے اُچّے مقصد شاعر دے ہر ویلے سامنے رہے۔ جذب، کیف، ذوق شوق، سوز گُداز، ذہنی اُچیائی تے حضُور دے نال شعوُر نے رَل مِل کے ایس قصیدے نوُں اوہ آبِ حیات دا چشمہ بنادِتا جیہدے توں اَبدی عشقِ رسُولؐ حاصل ہوندا اے۔ حضُور علیہ السّلام دی زیارت تے شفاعت حاصل ہوندی اے، طریقت دا راہ ہتھ آؤندا اے، دِل غنی ہوجاندا اے تے اَکھ رَج جاندی اے۔ حاجتاں پُوریاں تے بلاواں رَد ہوجاندیاں نیں، امن، چَین تے سکُون نصیب ہوندا اے۔ اکھیاں دا نُور دوبارہ مِل جاندا اے، بندہ جِنّاں دے شَر توں محفوظ ہوجاندا اے مُشکلاں حل ہوجاندیاں تے حقیقتاں کھُل جاندیاں نیں۔ پر خلوُص تے ادب آدابِ دی شرط لازم اے۔ قصیدہ شروع کرن توں پہلاں:

مَوْلَایَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا
عَلٰی حَبِیْبِكَ خَیْرِ الْخَلْقِ كُلِّهِمِ

پڑھنا لازمی قرار دِتا گیا اے کہ علامّہ فضل احمد عارفؔ نے اپنی کتاب "برکات بُردہ" وِچ ایہ روایت بیان کیتی اے کہ امام بُوصیری علیہ الرحمۃ نے خواب وِچ ایہ قصیدہ حضُور علیہ السّلام دی خدمت وِچ پیش کرن لگیاں پہلاں ایہ شعر دُرود شریف دے طور تے پڑھیا سی۔ (ص ۸۲) بھاویں اوہناں ایہ شعر تحریر وِچ نہیں لیاندا۔

ایہناں تاثیراں تے برکتاں وجہوں ایس قصیدے دی مقبولیت وِچ دِن بدِن وادھا ہورہیا اے۔ تے ہر زبان وِچ ایہنوں سمجھن سمجھان دا سلسلہ وی جاری اے۔ ۱۹۶۴ء وِچ علامّہ فضل احمد عارفؔ ہوراں دی کتاب "اَنوارِ بُردہ" چھپی۔ اوہدے وِچ ایہنویں صدی توڑی چھپن والیاں ۱۸۲ شرحاں دا ذکر کیتا گیا سی تے نال ایہوی لکھیا گیا سی کہ قصیدہ بُردہ دی شرح کرن والے اینے ای نہیں کئی وِیہیاں ہور وی نیں جنہاں دا ذکر نہیں کیتا گیا۔ پاکستانی زباناں وِچ ہون والیاں شرحاں تے ترجمیاں دا ایہدے وِچ کوئی ذکر نہیں۔

ویہویں صدی وچ ہون والے ترجمیاں تے شرحاں داوی وادھا کرن دی لوڑ اے۔ عربی،
فارسی، اُردو، جرمن، ترکی، فرانسیسی تے انگریزی توں وکھ دُنیا دیاں ہور نویاں تے
پرانیاں زباناں وچ وی ایہدے ترجمے ہوئے ہون گے، جنہاں دا پتا لان واسطے
پی۔ایچ۔ڈی دا مقالہ لکھن دی لوڑ اے۔ ۱۸۲ اکتاباں وچ کتاب "نظم الورع" دا تذکرہ
ضرور اے جیہڑی ابوالرجا فقیر محمد عزیز الدین متوطن بہاول پور دی تصنیف اے۔
ایہ ۱۲۹۷ ہجری وچ مکمّل ہوئی تے ۱۳۰۱ ہجری وچ چھپی۔ ایس کتاب دا پُورا ناں
"تخمیس بُردہ مع مخمس فارسی، اُردو و پنجابی مسمّیٰ بہ نظم الورع" اے تے ایہدے وچ
شاعر نے امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ دے ہر شعر توں پہلاں تن عربی مصرعے لا کے ایہنوں
مخمس بنا دِتا اے تے اِنج سامنے آون والی مخمس نوں فارسی، اُردو تے پنجابی مخمساں
وچ ڈھالیا اے۔

کئی زباناں وچ قصیدہ بُردہ شریف دا منظُوم ترجمہ کرن دا اشرف اِک ہور مُلتانی
بزرگ ڈاکٹر مہر عبدالحق ہوراں نوں وی حاصل ہویا۔ جنہاں ساہ دی ڈاہڈی بیماری
وچ قصیدے دا ترجمہ فارسی، سرائیکی، اُردو شعراں وچ تے انگریزی ترجمہ نثر
وچ کیتا تے شفا پائی۔ اوہناں ترجمے توں پہلاں "خواص قصیدہ بُردہ" دے سرناویں
تھلّے پُورے قصیدے دے مختلف شعراں نوں مختلف مقصداں واسطے پڑھن دی خبر دِتّی
اے تے حضرت مولانا سیّد احمد سعید کاظمی نُور اللہ مرقدہٗ نے ڈاکٹر صاحب تے دوجے
قارئین نوں قصیدہ بُردہ شریف پڑھن دی عام اجازت وی دے دِتی اے۔

اسیر عابد توں پہلاں قصیدہ بُردہ شریف نوں پنجابی شاعری دا جامہ پوان والے
جیہڑے شاعراں دی دَس پیندی اے اوہناں دے ناں نیں۔ (۱) حافظ رانجھا برخوردار
(جنہاں فرائض ہندوی ۱۰۸۱ ہجری وِچ لکھی) (۲) سیّد وارث شاہؒ (ترجمہ بُردہ شریف
۱۱۵۲ ہجری) (۳) محمد عزیز الدین (تخمیس تے ترجمہ ۱۲۹۷ ہجری) (۴) شہیدی (۵) مولوی
محمد اسماعیل فاضل دیوبندی (۶) پیر نیک عالم (جنم ۱۸۵۷ء) (۷) حافظ خان محمد
(۸) شہیدی (۹) مطیع اللہ (۱۰) جان محمد (۱۱) محمد شاہ (۱۲) ڈاکٹر احمد حسین قلعداری

(۱۳) ڈاکٹر عبدالحق (۱۴) حافظ محمد صادق وکیل، ایہناں چوداں بزرگاں وچوں ستاں دے قصیدے بُردہ شریف دے ترجمے میرے ہتھیں لگے نیں۔ ایہناں وچوں چھے مثنویاں دی صورت وچ میں تے ستواں ترجمہ قصیدے دی ہیئت وچ اے۔ ایہ ستواں ترجمہ خواجہ غلام مرتضیٰ رحمۃ اللہ علیہ دا اے۔ جیہڑے فنا فی الرّسول ؐ سن۔ اوہ قلعہ شریف ضلع شیخوپورہ دے رہن والے سن تے لاہور دے کشمیری دروازیوں باہر ریلوے لائن دے نال ایہناں دا مزار اے۔ ایہناں قصیدے دا قافیہ امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ والا رکھیا اے، جویں محمد فیاض الدین بہزاد دکن نے اُردو ترجمہ کر دیاں اوہو قافیہ ورتیا اے۔ اِنج لگدا اے پنجابی وچ قصیدہ بُردہ دا ترجمہ کرن والے سارے بُزرگاں دا مقصد ثواب کمانا، بیماری توں شفا پانا یاں کوئی مَنت پُوری کرنا سی۔ دُوجے، اوہ امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ دے لفظاں پچھے چلّے نیں تے اپنے ترجمے وچ شاعری پیدا کرن وَل کوئی خاص توجّہ نہیں دِتی۔

اسیر عابد نے قصیدہ بُردہ شریف دا اِنج ترجمہ کیتا کہ پنجابی وچ ٹھاٹھ دار قصیدے دی لوڑوی پُوری کر دِتّی اے تے قصیدے دا مزاج خالص پنجابی رکھیا اے۔ لفظاں تے قافیے نرول پنجابی دے وَرتے نیں۔ اوہنے لفظ لفظ دی رُوح وچ اُتر کے ہر ہر شعر دا مفہوم سامنے لیاندا اے۔ بچّے دے دُدھ پین دے عرصے (رضاعت) نوں خالص پنجابی محاورے موجب "بتری دھاراں" لکھیا اے۔ ملامت کرن والے (لاَئمی) نوں پنجابی شاعراں دی روایت موجب "ملّاں" آکھیا اے۔ یمن دے قبیلہ عُذرہ دے عشق وِچ جاناں دین والے نوجواناں واسطے اوہنے مقامی علامت "سَسّی" دی وَرتی اے۔ تے ایہدی امام بُوصیری علیہ الرحمہ کولوں کسے اِلقائی حالت وچ اجازت وی لئی اے۔

صاحب بُردہ نے جُدائی دے مارے ہوئے عاشق دے چہرے نُوں دو خط آکھیا اے۔ جنھاں وچّوں اِک نُوں رَتلے ہنجواں نال تَرہون وَجھوں سُرخ تے دُوجے نُوں ضعف پاروں زَرد آکھیا اے۔ اسیر عابد نے سُرخ خط لئی "شاخ اناراں" تے چہرے دی زردی لئی "زرد گلاب"۔ جیہیاں ترکیباں ورت کے تشبیہہ ساویں کر دِتّی اے۔ چوتھی فصل دے

پہلے شعر دے لفظاں مُولِدُہ، تے مُختَتَمِ دا ترجمہ سیّدوارث شاہؒ نے "وقت تولّد تے دم آخر" کیتا اے تے حقی گل اے ایہ بالکل ٹھیک تے سوہنا ترجمہ اے پر اسیر عابد نے مُولِدُہ نوں "میلاد مبارک" تے مُختَتَمِ نوں "روضہ" آکھ کے حضورؑ علیہ السّلام دے پردہ فرمان توں پچھوں وی آپؐ دیاں مہکاں تے انواراں نہ مُکّن وَل اشارہ کر کے مضمون نوں ہور اگانہہ وَدھا دِتّا اے۔ قاری دی سہولت لئی ذِی سَلَم، کاظِمہ، اِضَم جیہے مقامات، شخصیّات تے ترکیباں بارے اشارات دے عنوان تھلے وضاحت کر دِتّی گئی اے۔

چوتھی فصل نبی پاک صلّی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم دی ولادت مبارک بارے وے تے ایہدے چوتھے شعر دا نثری ترجمہ اِنج بن دا اے۔

"تے فارسیاں دی اگ نے افسوس نال ٹھنڈا ساہ بھریا تے
(نوشیرواں دی) نہر پریشانی نال سُک گئی۔

ایس مضمون نوں لکھدیاں ہویاں اسیر عابد ترجمے نوں اِنج تخلیق بنایا اے:

آتشکدیاں اندر اَگاں ٹھنڈے ساہ لَے بجھیاں
وَگدی نہر نوں روہڑاں بھُلیاں جم گئیاں رفتاراں

اسیر عابد دے ایس ترجمے وچ اینیاں خُوبیاں نیں کہ اوہناں نوں گنوانا بہت اَوکھا کم اے اوہ ایس ہزاراں برکتاں والے قصیدے نوں ترجمان دی سعادت حاصل کرن والے قافلے وِچ پچھوں رَلیا اے تے بڑی عاجزی نال سرنہواں کر کے رَلیا اے پر مینوں یقین اے کہ قصیدہ بُردہ دیاں ساریاں عاشقاں دِیاں رُوحاں اوہنوں شاباش دیندیاں ہون گئیاں تے امام بُوصیری علیہ الرّحمۃ دی اپنی رُوح وی بڑی راضی ہوئی ہووے گی۔ کہ پندرھویں صدی وچ ہون والے اوہناں دے اِک وِیر تے حضُور پاک صلّی اللہ علیہ وآلہٖ وسلّم دے اِک مسکین اُمّتی نے اِک نوِیں نکور تے بڑی سوہنی رحمتی چادر تیار کیتی اے جیہڑی اصل نُوری چادر دے نال سُہاندی پئی اے۔ ایس منظوری والے قصیدے دا ترجمہ جنھاں سعید رُوحاں نے کیتا اے اوہ سبھ ساڈی سلامی

دے قابل نیں تے اوہناں وچ ساڈا پیارا سنگی اسیر عابد وی شامل اے۔
جتنے ترجمے مینوں لبھے نیں، اوہناں دے کُجھ شعراں دا موازنہ ایس ہمت نال پیش کر رہیا واں کہ ہر بھاگاں والے شاعر دی کاوش تے رسائی دا اندازہ ہو سکے۔
پنجویں فصل جیہڑی رسُول پاکؐ دی دعوت مبارک بارے وے، اوہدا دُوجا شعر ویکھو۔

کَاَنَّمَا سَطَرَتْ سَطْراً لِّمَا کَتَبَتْ
فُرُوْعُهَا مِنْ بَدِیْعِ الْخَطِّ فِی اللَّقَمِ

امام بُوصیریؒ

جویں ایہناں درختاں دیاں شاخاں نے راہ وچ کِسے
نادر خط وچ آپؐ دے کمال لکھے ہون۔

نثری ترجمہ

جن شاخاں دیاں لیکاں سطراں کاتب خوب لکھایا
خط عجائب مدّاں شدّاں زرّیں رقم بنایا

حافظ برخوردار

اوہناں درختاں دیاں جو شاخاں خط لِکھے وچ راہے
نال قلم جو کاتب لکھدا پکّی ہوئی صلاحے

سید وارث شاہؒ

گویا اوسنے رہ دے اندر سطراں صاف لکھائے
بیخاں نال عجائب خط دیاں رہ دی وِچ بنائے

محمد عزیز الدین

گویا سطراں لکھدے آہے نال قلم وچ راہے
شاخاں خط عجائب لکھے گویا لکھے نال قلم

خواجہ غلام مرتضیٰ

سِدھے خدمت دے وچ آون پاندے صاف لکیراں
خدمت گاری، تابع داری والیاں کر تدبیراں

ڈاکٹر قریشی احمد حسین قلعداری

شاخاں پاتیاں رہ دے ادھ وچ سِدھیاں لیکاں باادب
سطراں دی خوشخطی تے سونڑھیاں لکیراں ہَن عجب

ڈاکٹر مہر عبد الحق

زمین پھٹے تے اپنے قلموں عجب لکیر بناون !
رستے دے وچ ٹہنیاں تھیں اے کیسا خط بناون

حافظ محمد صادق وکیل

دھرتی دی تختی تے رُکھاں خُوشخط سطراں لکھیاں
شاخاں وصف نبیؐ دے لیکے سوہنے خط گلزاراں

اسیر عابد

اخیرلی تے دسویں فصل وچ مناجاتاں تے عرضاں نیں۔ ایس فصل دا پہلا شعر انج اے :

يَا اَكْرَمَ الْخَلْقِ مَالِيْ مَنْ اَلُوْذُبِهٖ
سِوَاكَ عِنْدَ حُلُوْلِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ

امام بُوصیری

"اے ساری مخلوق تے بہتا کرم کرن والیا تیرے باجھ کون
اے جیہدی پناہ منگاں عام حادثہ نازل ہون ویلے۔

نثری ترجمہ

یا حضرتؐ مینوں بن تیرے کرنا ہیں تکیہ کوئی !
وقت مصیبت اوکھے ویلے کوئی نہ دیوے ڈھوئی

حافظ برخوردار

بہتر سبھ خلقت تھیں توں ہیں ہور پناہ نہ کائے
باجھ تساں وچ خطر عظیمے تے وچ سخت بلائے

سیّد وارث شاہؒ

اے چنگا خلق دا کوئی ناہیں جس تھوں منگاں یاری
مُدھ سوا، جب سر پر آئے حادثہ مشکل بھاری

محمد عزیز الدین

اے سردار خلائق مینوں جا پناہ نہ کائی ہے
باہجوں یاری تیری ویلے مشکل سختی اندر غم!

خواجہ غلام مرتضیٰ

اے محبُوبا تیرے باہجوں کون کرے غم خواری
وقت مصیبت تیرے باہجوں کون کرے دلداری

ڈاکٹر قریشی احمد حسین قلعداری

اکرم المخلوق! بیا وَت کون ڈِیندا ہم پناہ!
ہر مصیبت عام و خاص ءِچ توُں ہیں میڈی تکیہ گاہ

ڈاکٹر مہر عبدالحق

خُلق عظیم دے مالک شاہا دسیں بار خدایا
چھڈ تیرا در کتول جاواں غم نے گھیرا پایا

حافظ محمد صادق وکیل

تُسی کریم خلائق اندر باجھ تُساں نہ ڈھوئی
جدوں بلائیں سر میرے تے اُترن بن بن ڈاراں

اسیر عابد

ایسے فصل دے اخیرلے دُعائیہ شعراں وِچّوں اِک شعر اِنج اے۔

مَا رَنَّحَتْ عَذَبَاتِ الْبَانِ رِيحُ صَبَا
وَأَطْرَبَ الْعِيسَ حَادِي الْعِيسِ بِالنَّغَمِ

امام بُوصیریؒ

جدوں تیک صبا وَن دے بُوٹے دیاں شاخاں ہلائے
تے حُدی آکھن والا اوٹھاں نوُں خوشی وچ لیاوے

نثری ترجمہ

نچھر ہلائے شاخ درختاں واؤ صبا جد جُھلّے!!
اتے کرواناں تھیں اونٹھاں مستی وقت حُدی جد کھُلّے

حافظ برخوردار

نت درود نبیؐ تے جب لگ شاخاں واؤ ہلائے
یاں جاں حادی خُوش کر شتراں مِٹھّے بول سنائے

سیّد وارث شاہ

جی تائیں سِہجنے دیاں ٹہنیاں و نجین وا ہلائی
اوٹھ نوں تورن والا کردا خُوشی نال آواز حدائی

محمد عزیز الدّین

جاں تک شاخاں بان ہلاوے واء پُرے دی دُنیا تے
خُوشیاں وِچہ لیاوے شتراں حادی نال نغم

خواجہ غلام مرتضیٰ

آل اصحاباں اوتے بخشش اس دم تیک وساون
جد توڑی بیاں ڈالیاں ہلن گیت جدوں تک گاون

ڈاکٹر قریشی احمد حسین قلعداری

جے تئیں جُھمّن صبا دے نال شاخاں بان دیاں
یا حُدی خوانی تے آوُن ڈاچیاں تے مستیاں

ڈاکٹر مہر عبد الحق

جد تک بادِ صبا دیاں لپٹاں آون وِچ گلزارے
تے حادی صحرا اندر اُونٹاں مست آواز بناوے

حافظ محمد صادق وکیل

فضل کمائیں جد تک شاخاں رُکھ تے پرے ہلارن
جد تک حادی مست کرن الحانوں شُتر قطاراں

اسیر عابد

ایس شعر بارے ایہ نوٹ دِتا گیا اے :

”حادِی : حُدی خواں، ساربان، اوٹھاں دا مہاری جیہڑا سبھ توں اگلے اُوٹھ دی مہار پھڑ کے ٹُردا اے۔ رات نوں صحرائی سفر دے دَوران جدوں مہاری سفری گیت گاوُندا اے تے اُوٹھ مست ہو کے تر کھے پیر پٹدے نیں۔“

مَیں ایہ تے نئیں آکھ سکدا کہ رب کریم تے اوہدے حبیب پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دیاں نظراں وِچ کیہڑا کم کِنّا مقبول اے پر ڈردیاں ڈردیاں اینی گل ضرور آکھنی چاہناں کہ اسیر عابد دے ترجمے وِچ شاعری دے جوہر سبھ توں ودھیرے نیں تے اوہدے اُتّے خاص کرم ہویا اے۔

دُعا اے کہ اوہدا ایہ کم دُنیا تے آخرت دی بھلیائی تے سُرخروئی دا سبب بنے تے اوہنوں وی مقبولاں دی صف وِچ جگہ ملے۔ آمین !

پنجاب یُونیورسٹی اورینٹل کالج (شعبہ پنجابی)
لاہور

حفیظ تائب
۷۔ نومبر ۱۹۹۰ء

نذرانے

محمد اجمل خاں اجملؔ میرے رائیونڈ دے اوہناں سجناں وچوں نیں جنہاں دے ہُندیاں مینوں رائیونڈ محبوب اے۔ اجمل خاں موصوف اِک باعمل صوفی تے صاحبِ دل انسان نیں، اج توں وِیہہ[۲۰] ورھے پہلاں اوہناں کولوں قصیدہ بُردہ داناں سُنیا تے اوہنوں ویکھن دی تاہنگ ہوئی۔ بس بھج کر دیاں تاج کمپنی لاہور دا چھپیا ہویا مترجم قصیدہ بُردہ ہتھ آیا۔ پڑھن لگا تے دو تِن شعراں توں اگے نہ ٹُر سکیا عربی قصیدے دا روایتی پس منظر ترجمے توں سمجھ نہ آیا۔ مَیں سوچیا جے کسے شرح دی ضرورت اے۔ پر شرح لبھن توں پہلاں ای مَیں دیوانِ غالب دا پنجابی ترجمہ کرنا شروع کر دِتا تے باراں[۱۲] سال ایسے کم وِچ لگ گئے ہور کسے پاسے دھیان ای نہ گیا۔ دیوانِ غالب دا ترجمہ مُکیا تے "بالِ جبریل" سامنے آگئی تے دو سال ایہدے ترجمے دی نذر ہو گئے۔ ایہناں ترجمیاں توں بعد وی میرا دل مینوں آہندا رہیا جے کوئی کرن والا کم رہندا اے۔

اپریل ۱۹۸۹ء دی کسے تریخ نُوں پروفیسر منصور احمد خالدؔ تے پروفیسر غلام حسین (اسلامیہ کالج گوجرانوالہ) دے ہمراہ مکتبہ نعمانیہ سیالکوٹ تے جانا ہویا تے اِک کتاب دے من کھچویں سرورق نے مینوں اپنے وَل کھچیا۔ کتاب چُکی تے ایہ علامہ ابوالحسنات محمد احمد قادری مرحوم دی "طیب الوَردہ شرح قصیدۃ البُردہ" سی۔ مینوں اِنج لگا جے مَیں ایس کتاب نوں ورھیاں توں لبھ رہیا ساں۔ مَیں پروفیسر غلام حسین ہوراں دے کَن وِچ کتاب خریدن دا عندیہ ظاہر کیتا۔ اوہناں اگلے لمحے کتاب خرید کے میرے حوالے کیتی تے آکھیا جے ایہنوں ترجمہ کروگے تے مینوں وی اِک نسخہ دے دینا۔ مَیں وعدہ کرلیا جے قصیدہ بُردہ مَیں چھیتی ترجمہ کر لواں گا۔ مَیں تھوڑے دِناں وِچ شرح پڑھ چھڈی جیویں ترہایا بندہ پانی چھیتی چھیتی پی جاندا اے۔ اُتوں رمضان المبارک دا مہینہ آگیا۔ ایس مُبارک مہینے دیاں راتاں ترجمے دے کم آگئیاں۔ دِنے شرح راہیں مفہوم دیاں تاراں کسدا رہندا تے راتیں علامہ بُوصیری علیہ الرحمۃ دے سُر نال سُر ملاندا۔ ایہ راتاں میری زندگی دا سرمایہ نیں۔ قصیدے دا ترجمہ تے مَیں اک مہینے وِچ کرلیا۔ پر ایہدے تے غور کردیاں، تے ہور ترجمیاں تے شرحاں نال موازنہ کردیاں مینوں اِک سال لگ گیا ایس دَوران کئی ترمیماں وی عمل وِچ آئیاں۔

پروفیسر محمد عبداللہ جمال صدر شعبہ فارسی (اسلامیہ کالج گوجرانوالہ) میرے بڑے محسن دوست نیں۔ فارسی دے اُستاد ہون پاروں اخلاقیات رومیؔ تے سعدیؔ دے پاسدار نیں۔

تدریسی کم مگروں اوہناں دے کمرے وچ دوستاں دی کچہری بھخدی اے۔ ایس کچہری اندر پروفیسر منصور احمد خالد، پروفیسر غلام حسین، پروفیسر غلام غوث، پروفیسر شریف عابد، پروفیسر محمد نعیم مغل، پروفیسر محمد اقبال جنجوعہ، پروفیسر نسیم اختر تے ہور کئی حضرات اکثر شامل ہندے۔ میں "قصیدہ بُردہ" دے ابتدائی شعر ترجمہ کرکے ایسے کچہری وچ دوستاں نوں سنائے جنھاں نوں پسند کیتا گیا تے پروفیسر عبداللہ جمال ہوراں ترجمے دی طباعت دا ذمہ وی لے لیا۔ سارے دوستاں ایس کارِ خیر وچ شامل ہون دی حامی بھرلئی۔ میرے لئی ایہ لمحہ بارگاہِ رسالتؐ وچ قبولیت دا اشارہ سی۔ میرا ایمان پختہ ہو گیا کہ کم مکمل ہون توں پہلاں ای حضورؐ نے ایہدی اشاعت دا بندوبست وی کر دِتا اے۔ اللہ تعالیٰ ایہناں عشقِ رسولؐ نال بھریاں رُوحاں نوں جزائے خیر دے تے اوہناں دے رزق وچ وادھا کرے۔ آمین

ایہناں سبھناں نے ترجمے دے دَوران میری ہر طرحاں نال مدد تے دستگیری کیتی۔ زبان تے بیان بارے مفید مشورے دِتے، مفہوم تک اپڑن وچ مدد دتی تے کئی شاعراں دے پنجابی، اُردو، فارسی تے انگریزی ترجمے مینوں مہیا کیتے۔ ایہناں مہرباناں وچ جناب صدیق طاہر (اسلام آباد) جناب عبداللہ جمال، جناب محمد اقبال جاوید (گورنمنٹ کالج۔ گوجرانوالہ) جناب حفیظ تائب، جناب منصور احمد خالد، جناب غلام حسین، جناب امین خیال، جناب بشیر عابد، جناب غلام مصطفٰے بسمل، صُوفی دین محمد قصوری، پروفیسر صالح سعید تے پروفیسر محمد خاں ہوراں دے ناں شامل نیں۔ ایہ کرم فرما میرے شکریے دے وی حقدار نیں تے اجر و ثواب وچ وی سیری نیں۔

"قصیدہ بُردہ" دا منظوم پنجابی ترجمہ مع عربی متن ایس امید نال پڑھن والیاں دی خدمت وچ پیش کرناں جے اوہ میریاں بھلاں توں درگزر کرن گے تے جے کوئی حصہ اوہناں نوں پوہے تے اوہ میرے ماں باپ تے میرے مہربان اُستاداں دے حق دُعائے خیر کرن گے۔ میں کوشش کیتی اے جے قصیدے اندر شاعری دی فضا قائم رہوے۔ لفظی ترجمے توں دُور نہ ہٹیا جائے تے پڑھن والے نوں مفہوم توڑی اپڑنا سوکھا ہو جائے۔ میں ایس کوشش وچ کتھوں توڑی کامیاب رہیاں۔ ایہ فیصلہ پڑھن والیاں تے چھڈناں۔ ۱۴۱۱ھ دے سال اندر قصیدہ بُردہ دے نویں پنجابی ترجمے دا نذرانہ ایس لئی وی اہمیت رکھدا اے جے ایس سال تے حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم دے وصال

نوں چوداں سو سال پورے ہو رہے نیں۔

اہلِ علم جاندے نیں جے علامہ محمد البوصیریؒ دے ایس قصیدے نوں لکھے ہوئے چھے ست سو سال ہو گئے نیں۔ پر اینے چر وچ وی ایہدے متن اندر کوئی خاص تبدیلی نئیں ہوئی۔ مختلف نسخیاں وچ شعراں دی تعداد ۱۶۰۔۱۶۵ تک ہلدی اے میں وَدھ توں وَدھ تعداد ۱۶۵ شعر رکھے نیں۔ انج کوئی شعر الحاقی تے ہو سکدا اے پر صاحبِ قصیدہ دے شعراں وچ کسے گھاٹے دا شبہ نئیں رہندا۔ مولانا جامی علیہ الرحمۃ نے اپنے فارسی ترجمے وچ ۱۶۴ شعر رکھے نیں جیہڑا بوہت پرانا ترجمہ اے۔

حفیظ تائب ہوراں اپنی علالت دے باوجود کتاب دا بھرواں دیباچہ لکھ کے پڑھن والیاں واسطے بڑیاں مفید گلاں کٹھیاں کیتیاں نیں جنہاں نال کتاب دی قدر ودھ گئی اے۔ حفیظ تائب ہوراں دی ایس محبت تے محنت واسطے میں اوہناں دا ڈھیر احسان مند آں۔ اللہ تعالیٰ دے حضور دعا اے جے اوہ علامہ بوصیریؒ دے جذب و عشق دے صدقے اوہناں نوں صحت کاملہ عطا فرمائے۔ آمین!

پروفیسر سید محمد کبیر احمد مظہر (شعبہ عربی پنجاب یونیورسٹی لاہور) ہوراں دا دلوں بجانوں شکر گزار آں کہ اوہناں اپنیاں رُجھاں تے علالت دے باوجود عربی متن دے اعراب دی درستی فرمائی تے صحتِ متن دا سرٹیفکیٹ دِتا جیہڑا شاملِ کتاب اے۔ اللہ تعالیٰ پروفیسر صاحب نوں اجرِ عظیم تے صحت کاملہ عطا فرمائے۔ آمین!

پروفیسر عبدالرشید قریشی تے رفیق آذر ہوراں دا ممنون آں جنہاں کتاب دے متن دی پروف ریڈنگ وچ میری مدد کیتی تے کتاب نوں غلطیاں توں پاک رکھن لئی بھرواں حصہ پایا۔

اخیر وچ دعا اے جے نبی پاکؐ دی خدمت وچ سجناں دے نذرانے قبول ہون۔ آمین

دعاواں دا طالب

اسیر عابد

(شعبہ اردو) گورنمنٹ اسلامیہ کالج۔ گوجرانوالہ

محرم الحرام ۱۴۱۱ھ

مطابق اگست ۱۹۹۰ء

آدابِ تلاوت تے خواص قصیدہ بُردہ

معتبر کتاباں اندر بادشاہ ظاہر باللہ دا روزانہ ایہ قصیدہ ننگے سِر تے ننگے پَیر ہو کے اِک گھنٹے تک سُن دے رہنا۔ فیر اوہدے نابینے وزیر نوں اکھاں دی بینائی مل جانا تے ہور انجدیاں شہادتاں مِلدیاں نیں۔ ایہناں گلاں توں ہٹ کے ایتھے پڑھن والیاں لئی قصیدے دی تلاوت دے آداب لکھے جاندے نیں:-

(۱) جیہڑے دِن وظیفہ شروع کرنا ہووے حسبِ توفیق فقراء نوں کھانا کھوایا جائے۔ (۲) غسل کر کے پاک صاف لباس پا کے پاک صاف جگہ تے خوشبو لا کے قبلہ رُو ہو کے تنہائی وچ پڑھیا جائے۔ (۳) زیراں زَبراں دا خاص خیال رکھیا جائے مفہوم ذہن وچ ہووے تے نظم دے انداز وچ پڑھیا جائے۔ (۴) اِک جمعے توں دُوجے جمعے تک وظیفہ کیتا جائے۔ روزانہ دی منزل اِنج دسی گئی اے۔

جمعے نوں شعر ا تا ۲۳ ہفتے نوں ۲۴ تا ۴۶ اتوار نوں ۴۷ تا ۶۹ سوموار نوں ۷۰ تا ۹۲ منگل نوں ۹۳ تا ۱۱۵ بدھ نوں ۱۱۶ تا ۱۴۰ جمعرات ۱۴۱ تا آخر۔

ایس برکتاں والے قصیدے دے فضائل لاتعداد دسّے گئے نیں۔ اکثر بزرگاں اپنے ذاتی تجربے تے مشاہدے نال پکیاں شہادتاں دِتیاں نیں۔ ایس قصیدے توں دینی تے دُنیاوی فیض پان لئی ایہدے ادب آداب پُورے کرنے ضروری نیں۔ وظیفہ کرن والا توحید تے رسالت تے کامل ایمان رکھدا ہووے۔ حلال رزق کھاندا ہووے تے جھُوٹھ دے نیڑے نہ جائے تے کوئی وجہ نئیں جے اوہدیاں مُراداں پُوریاں نہ ہون۔ ایسیں ایتھے کُجھ بزرگاں دے تجربے وچ آئیاں گلاں لکھنے آں۔

(۱) ایہ قصیدہ پُورے ادب آداب نال پڑھن والا شخص ولایت دے مرتبے نُوں پہنچ جاندا اے۔

(۲) اکہتّر مرتبہ پڑھیاں بلاواں رد ہو جاندیاں نیں۔

(۳) تن سو مرتبہ پڑھیاں کال دُور ہو جاندے نیں۔

(۴) اک وقت تے اک ہزار مرتبہ پڑھن نال عمر وچ برکت ہوندی اے۔

(۵) ست سو مرتبہ پڑھن نال مال تے دولت وچ وادھا ہوندا اے۔

(۶) اِکّی مرتبہ روزانہ پڑھن نال مصیبتاں رفع ہو جاندیاں نیں۔

(۷) اک ہزار مرتبہ پڑھن نال قرض توں نجات دے اسباب پیدا ہو جاندے نیں۔

(۸) پہلے تن شعر ہرن دے چمڑے تے لکھ کے بازو تے بنھن نال مگنت ختم ہو جاندی اے۔
(۹) شعر نمبر ۳ کوئی مصیبت زدہ پڑھدا رہوے تے اوہدی مصیبت یقیناً رفع ہو جاندی اے۔
(۱۰) شعر نمبر ۵ ہر نماز توں پچھے یاراں مرتبہ پڑھن نال سارے غم تے دکھ دور ہو جاندے نیں۔
(۱۱) شعر نمبر ۶ ہر نماز توں پچھے تن مرتبہ پڑھ کے اپنی حاجت لئی دعا کیتی جائے تے دعا منظور ہو جائے گی۔
(۱۲) شعر نمبر ۸ ہر نماز توں پچھے اکی مرتبہ پڑھن نال گواچی چیز لبھ جائے گی۔
(۱۳) شعر نمبر ۲۳ ہر نماز توں پچھے یاراں مرتبہ پڑھن نال علم تے تقریر دا ملکہ حاصل ہوندا اے۔
(۱۴) شعر نمبر ۳۶ مقبول تے مستجاب شعر اے۔ اک تھائیں بہہ کے ہور کوئی گل کیتے بناں اک ہزار اک مرتبہ پڑھن نال انشاء اللہ ہر مصیبت دور ہو جائے گی۔
(۱۵) شعر نمبر ۳۹ ہر حاجت لئی نماز دے بعد پنج مرتبہ پڑھ لینا بڑا مفید اے۔
(۱۶) شعر نمبر ۸۰ اکتالی مرتبہ روزانہ اکتالی دن تک پڑھدے رہن نال ہر مصیبت ٹل جاندی اے۔
(۱۷) شعر نمبر ۸۲ ہر نماز توں بعد پنج مرتبہ پڑھن نال تنگدستی توں پناہ ملدی اے۔
(۱۸) شعر نمبر ۱۱۷ ہر نماز توں بعد تن مرتبہ پڑھن نال جائز ملازمت دا حصول یقینی ہو جاندا اے۔
(۱۹) شعر نمبر ۱۴۶ ہر نماز توں بعد پڑھن نال جائز تجارت وچ نفع بخش ثابت ہوندا اے۔
(۲۰) شعر نمبر ۱۴۷ ہر ویلے ورد کرنا بیماریاں تے روگاں توں شفا دی ضمانت دیندا اے۔
(۲۱) شعر نمبر ۱۵۶ جے کوئی طالب علم وضو کر کے یاراں مرتبہ پڑھ کے امتحان وچ بہوے تے انشاء اللہ کامیاب ہووے گا۔
(۲۲) شعر نمبر ۱۵۹ ہر نماز توں بعد پنج مرتبہ پڑھدے رہن نال جائز منصب تے عہدہ حاصل ہووے گا۔ انشاء اللہ

مترجم و مؤلف

بحضور ربُّ العزتؒ

تُو غنی از ہر دو عالم من فقیر　　روزِ محشر عُذر ہائے من پزیر
یا اگر بینی حسابم ناگزیر　　از نگاہِ مُصطفٰےؐ پنہاں بگیر

(اقبالؒ)

بحضور رسالت مآبؐ

چُوں بُصیریؒ از تو می خواہم کشُود　　تا بمن باز آید آں رُوزے کہ بُود
مہر تو از عاصیاں افزوں تراست　　در خطا بخشی چُو مہرِ مادر است
با پرستارانِ شب دارم ستیز　　باز روغن در چراغِ من بریز

(اقبالؒ)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

قصیدہ بُردہ

(عربی متن)

ہر مرتبہ شروع اور آخر میں یہ شعر پڑھیں)

مَوْلَایَ صَلِّ وَسَلِّمْ دَائِمًا اَبَدًا   عَلٰی حَبِیْبِکَ خَیْرِ الْخَلْقِ کُلِّھِمِ

اَلْفَصْلُ الْاَوَّلُ

فِیْ ذِکْرِ عِشْقِ رَسُوْلِ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَسَلَّمَ

اَمِنْ تَذَکُّرِ جِیْرَانٍ بِذِیْ سَلَمٍ

مَزَجْتَ دَمْعًا جَرٰی مِنْ مُّقْلَۃٍ بِدَمِ

اَمْ ھَبَّتِ الرِّیْحُ مِنْ تِلْقَاءِ کَاظِمَۃٍ

اَوْ اَوْمَضَ الْبَرْقُ فِی الظَّلْمَاءِ مِنْ اِضَمِ

بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ

قصیدہ بُردہ

(پنجابی ترجمہ)

ہر مرتبہ شروع اور آخر میں یہ شعر پڑھیں

مَوۡلَایَ صَلِّ وَسَلِّمۡ دَائِمًا اَبَدًا　　عَلٰی حَبِیۡبِکَ خَیۡرِ الۡخَلۡقِ کُلِّھِمِ

پہلی فصل

رسُولِ پاکؐ دے عشق بارے

ذِی سلَم دے آہنڈ گواہنڈوں چیتے آکے یاراں
کِدھرے تیریاں ہنجواں نُوں نئیں کیتا رَت پھوہاراں

یا پے رَت رَواندے کاظمہ وَلّوں وَا، دے بُلّے
یا بجلی دِیاں کوہ اِضَم توں رات سمے چمکاراں

فَمَا لِعَيْنَيْكَ إِنْ قُلْتَ اكْفُفَا هَمَتَا

وَمَا لِقَلْبِكَ إِنْ قُلْتَ اسْتَفِقْ يَهِمِ

أَيَحْسَبُ الصَّبُّ أَنَّ الْحُبَّ مُنْكَتِمٌ

مَا بَيْنَ مُنْسَجِمٍ مِّنْهُ وَمُضْطَرِمِ

لَوْلَا الْهَوٰى لَمْ تُرِقْ دَمْعًا عَلٰى طَلَلٍ

وَلَآ أَرِقْتَ لِذِكْرِ الْبَانِ وَالْعَلَمِ

فَكَيْفَ تُنْكِرُ حُبًّا بَعْدَ مَا شَهِدَتْ

بِهٖ عَلَيْكَ عُدُولُ الدَّمْعِ وَالسَّقَمِ

وَأَثْبَتَ الْوَجْدُ خَطَّيْ عَبْرَةٍ وَّضَنًى

مِثْلَ الْبَهَارِ عَلٰى خَدَّيْكَ وَالْعَنَمِ

اکھیاں نوں کیہ وگیاں بس بس آکھیاں بوہتیاں وسن

دِل نوں کیہ بن گئیاں ڈکیاں ہوروی حال بیماراں

عاشق دی ایہ بھُل اے، کیویں عشق لکایاں لُکّے

اِک پاسے دِل بلدا دُوجے پاسے اکھ پھوہاراں

نئیں جے عِشق تے بیہہ بٹیاں تے وکھرا کاہنوں رووے

بان، علم دِیاں یاداں، اندر کاہدیاں جاگن کاراں

کیویں عشق تھیں منکر ہوسیں! پکیّاں ہین گواہیاں

اِک ہنیک دِلے دا دُوجے ہنجوُ زاروزاراں

ضُعف تے گِریے دو خط لیکے ہِجر غماں چہرے تے

زرد گلاب جیہا اِک، دُوجا جیویں شاخ اناراں

نَعَمْ سَرٰی طَیْفُ مَنْ اَهْوٰی فَاَرَّقَنِیْ

وَالْحُبُّ یَعْتَرِضُ اللَّذَّاتِ بِالْاَلَمِ

یَا لَآئِمِیْ فِی الْهَوَی الْعُذْرِیِّ مَعْذِرَةً

مِنِّیْ اِلَیْكَ وَلَوْ اَنْصَفْتَ لَمْ تَلُمِ

عَدَتْكَ حَالِیْ لَا سِرِّیْ بِمُسْتَتِرٍ

عَنِ الْوُشَاةِ وَلَا دَآئِیْ بِمُنْحَسِمِ

مَحَّضْتَنِی النُّصْحَ لٰكِنْ لَّسْتُ اَسْمَعُهٗ

اِنَّ الْمُحِبَّ عَنِ الْعُذَّالِ فِیْ صَمَمِ

اِنِّیْ اتَّهَمْتُ نَصِیْحَ الشَّیْبِ فِیْ عَذَلِیْ

وَالشَّیْبُ اَبْعَدُ فِیْ نُصْحٍ مِّنَ التُّهَمِ

سچ اے راتیں آن جگایا یاد کسے دلبر دی

عشق ہمیشاں چین گنوا کے دیندا درد کٹاراں

جے اِنصاف کریں تے مُلّاں کدی نہ بولی ماریں

سسّی وَرگے عشق شکنجے پھسیا عُذر گزاراں

تیتھوں وی گل اَگے اپڑی چُغلی خوراں توڑی

بھیت رہیا نہ گُجھّا تاں وی عشق نہ منّے ہاراں

توں بے غرض نصیحت کیتی پر مَیں مُول نہ گولی

عاشق بولا ہُندا ناصح لکھ پَے کرن پُکاراں

ضُعف بڑھاپے دی مَت وی نہ میرے دِل نوں لگّی

پِیری تے نئیں تہمت سجدی مینوں شرماں عاراں

اَلفَصلُ الثَّانِی

فِی التَّحذِیرِ مِن ھَوَی النَّفسِ

فَاِنَّ اَمَّارَتِی بِالسُّوۡءِ مَا اتَّعَظَت

مِن جَھلِھَا بِنَذِیرِ الشَّیبِ وَالھَرَمِ

وَلَا اَعَدَّت مِنَ الفِعلِ الجَمِیلِ قِرَی

ضَیفٍ اَلَمَّ بِرَاۡسِی غَیرَ مُحتَشَمِ

دُوجی فصل

اِنسانی خواہشاں توں باز رہن بارے

بُریائیاں وَل دھکّے مینوں جاہل نفس امّارہ
پیری توں نئیں عبرت پھڑ دا وانگ ذلیلاں خواراں

چنگے عملاں نال نہ کیتی سیوا گھر آئے دی
عُمر پروہناں سِر تے پر نہ رکھیا نال وقاراں

١٥

لَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ اَنِّىْ مَآ اُوَقِّرُهٗ

كَتَمْتُ سِرًّا بَدَالِىْ مِنْهُ بِالْكَتَمِ

١٦

مَنْ لِّىْ بِرَدِّ جِمَاحٍ مِّنْ غَوَايَتِهَا

كَمَا يُرَدُّ جِمَاحُ الْخَيْلِ بِاللُّجُمِ

١٧

فَلَا تَرُمْ بِالْمَعَاصِىْ كَسْرَ شَهْوَتِهَا

اِنَّ الطَّعَامَ يُقَوِّىْ شَهْوَةَ النَّهِمِ

١٨

وَالنَّفْسُ كَالطِّفْلِ اِنْ تُهْمِلْهُ شَبَّ عَلٰى

حُبِّ الرِّضَاعِ وَاِنْ تَفْطِمْهُ يَنْفَطِمِ

١٩

فَاصْرِفْ هَوَاهَا وَحَاذِرْ اَنْ تُوَلِّيَهٗ

اِنَّ الْهَوٰى مَا تَوَلّٰى يُصْمِ اَوْيَصِمِ

عِلم جے ہُندا ایس پروہنے دی نئیں آدر ہونی

وسمے نال لُکاندا بگیاں والے بھیت اَسراراں

۱۶

کیہڑا میرے نفس وچھیرے نُوں گمراہیوں پھیرے

کیویں اَتھرے گھوڑے نُوں مُنہ گھت لگام کھلھاراں

۱۷

چوکھے بَھیڑ گناہواں توں وی طبع کدی نہ رَجّے

بُھکھّی اَکھ کدی نہ رَجدی بھاویں آوَن ڈکاراں

۱۸

نفس اِک اوہ دُدھ پِیندا بالک پِیندیاں چڑھے جوانی

ویلے نال چھُڈا لیئے تے چھڈ سکدا بَتری دھاراں

۱۹

نفس نُوں ہِسر نہ چاہڑیں بندیا جے ایہ غالب آوے

یا ایہ جانوں لے جاندا یا گلی گلی پِھٹکاراں

وَرَاعِهَا وَهْىَ فِى الْاَعْمَالِ سَآئِمَةٌ

وَاِنْ هِىَ اسْتَحْلَتِ الْمَرْعٰى فَلَاتُسِمِ

كَمْ حَسَّنَتْ لَذَّةً لِّلْمَرْءِ قَاتِلَةً

مِنْ حَيْثُ لَمْ يَدْرِ اَنَّ السَّمَّ فِى الدَّسَمِ

وَاخْشَ الدَّسَائِسَ مِنْ جُوْعٍ وَّمِنْ شِبَعٍ

فَرُبَّ مَخْمَصَةٍ شَرٌّ مِّنَ التُّخَمِ

وَاسْتَفْرِغِ الدَّمْعَ مِنْ عَيْنٍ قَدِ امْتَلَأَتْ

مِنَ الْمَحَارِمِ وَالْزَمْ حِمْيَةَ النَّدَمِ

وَخَالِفِ النَّفْسَ وَالشَّيْطَانَ وَاعْصِهِمَا

وَاِنْ هُمَا مَحَضَاكَ النُّصْحَ فَاتَّهِمِ

عملاں دی رکھّ اندر ایہنوں چر دیاں رکھ دھیانے

جے چسکورا ہو جائے تاں عملوں موڑ مہاراں

رَج سواد جو مانے ایہنے اوہ جاناں دے قاتِل

تَر لُقمے نیں زہر نوالے نیئیں سَن اِسنوں ساراں

رجیا ہووے یا ایہ بُھکھّا ڈر ایہدے مکراں توں

لیہڑے پیٹوں اکثر مارو ڈاہڈی بُھکھ دیاں ماراں

اکھّیاں وِچ حرام نظارے دھو، ہنجوآں دے پانی

عملاں تے ہو نادم دَم دَم پڑھ توں اِستغفاراں

نفس، ابلیس دے لگ نہ پِچھّے رَوہ دوہاں توں باغی

بھاویں کیڈے دردی جاپن، تاں وی وانگ عیاراں

۲۵

وَلَا تُطِعْ مِنْهُمَا خَصْمًا وَّلَا حَكَمًا
فَاَنْتَ تَعْرِفُ كَيْدَ الْخَصْمِ وَالْحَكَمِ

۲۶

اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ مِنْ قَوْلٍ بِلَا عَمَلٍ
لَقَدْ نَسَبْتُ بِهٖ نَسْلًا لِّذِیْ عُقُمِ

۲۷

اَمَرْتُكَ الْخَيْرَ لٰكِنْ مَّا أْتَمَرْتُ بِهٖ
وَمَا اسْتَقَمْتُ فَمَا قَوْلِیْ لَكَ اسْتَقِمِ

۲۸

وَلَا تَزَوَّدْتُ قَبْلَ الْمَوْتِ نَافِلَةً
وَلَمْ اُصَلِّ سِوٰى فَرْضٍ وَّلَمْ اَصُمِ

نفس، ابلیس دی نہ مَن بھاویں اِک دشمن اِک قاضی

قاضی تے دشمن دیاں توں وی ڈاہڈیاں جانیں کاراں

رب بچائے اوہدے توں جو قوَل عمل دے باہجوں

بانجھ نوُں آکھاں بالاں والی جے ایہ گل نتاراں

تینوں اَمر بھلے دا کیتا، آپے اَمر نہ منیا

کیویں جادُو کرن کسے تے اِنج دِیاں گفُتاراں

موَت فنا دی رہ دا توشہ نفل نہ بنّھے پلّے

فرض نمازاں روزے باہجوں ہور نہ سَریاں کاراں

اَلفَصۡلُ الثَّالِثُ

فِیۡ مَدۡحِ رَسُوۡلِ اللّٰہِ صلی اللہ علیہ وسلم

ظَلَمْتُ سُنَّةَ مَنْ اَحْيَا الظَّلَامَ اِلٰى

اَنِ اشْتَكَتْ قَدَمَاهُ الضُّرَّ مِنْ وَّرَمِ

وَشَدَّ مِنْ سَغَبٍ اَحْشَاءَهٗ وَطَوٰى

تَحْتَ الْحِجَارَةِ كَشْحًا مُّتْرَفَ الْاَدَمِ

تیجی فصل

رسولِ پاکؐ دی مدح وِچ

پاک نبیؐ دی سُنّت تے مَیں ظلم کمایا، ترکوں
وِچ قیامُ اللّیل دے پیریں ورم پئے سرکاراں

پاک شِکم تے پتھّر بنھ کے جِنھّے بھُکھ وَرائی
پاک شِکم وِی اوس نبیؐ دا جیہڑا ناز نگاراں

وَرَاوَدَتْهُ الْجِبَالُ الشُّمُّ مِنْ ذَهَبٍ

عَنْ نَفْسِهٖ فَاَرَاهَا اَيَّمَا شَمَمِ

وَاَكَّدَتْ زُهْدَهٗ فِيْهَا ضَرُوْرَتُهٗ

اِنَّ الضَّرُوْرَةَ لَا تَعْدُوْا عَلَى الْعِصَمِ

وَكَيْفَ تَدْعُوْاِلَى الدُّنْيَا ضَرُوْرَةُ مَنْ

لَوْلَاهُ لَمْ تَخْرُجِ الدُّنْيَا مِنَ الْعَدَمِ

مُحَمَّدٌ سَيِّدُ الْكَوْنَيْنِ وَالثَّقَلَيْنِ

وَالْفَرِيْقَيْنِ مِنْ عُرْبٍ وَّمِنْ عَجَمِ

نَبِيُّنَا الْاٰمِرُ النَّاهِيْ فَلَا اَحَدٌ

اَبَرَّ فِيْ قَوْلِ "لَا" مِنْهُ وَلَا "نَعَمِ"

بن بن سیونا اُچّ پہاڑاں ڈھکاں لکھ وکھائیاں

اُچیّاں بے پرواہیاں والے تکیا نہ اِک واراں

زُہد عبادت پُختہ کیتے گھر دِیاں لوڑاں تھوڑاں

تقوے تے نئیں غالب آئیاں تھوڑاں گھر سرداراں

جگ دی حاجت کیویں اوہنوں دُنیا دے وَل کھچدی

جس دی خاطر دُنیا تے سبھ ہوئیاں پیداواراں

دو جگ دا سردار محمدؐ، جن، آدم تے سایہ

عرب، عجم سرداری تھلّے کردے موج بہاراں

سچّا آمِر، سچّا ناہِی، پاک نبیؐ بِن کیہڑا

"ہاں" وی سچّی، "نہ" وی سچّی، سچّے قول قراراں

هُوَ الْحَبِيْبُ الَّذِىْ تُرْجٰى شَفَاعَتُهٗ
لِكُلِّ هَوْلٍ مِّنَ الْاَهْوَالِ مُقْتَحِمِ

دَعَا اِلَى اللّٰهِ فَالْمُسْتَمْسِكُوْنَ بِهٖ
مُسْتَمْسِكُوْنَ بِحَبْلٍ غَيْرِ مُنْفَصِمِ

فَاقَ النَّبِيّٖنَ فِىْ خَلْقٍ وَّ فِىْ خُلُقٍ
وَلَمْ يُدَانُوْهُ فِىْ عِلْمٍ وَّلَا كَرَمِ

وَكُلُّهُمْ مِّنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ مُلْتَمِسٌ
غَرْفًا مِّنَ الْبَحْرِ اَوْ رَشْفًا مِّنَ الدِّيَمِ

وَوَاقِفُوْنَ لَدَيْهِ عِنْدَ حَدِّهِمِ
مِنْ نُّقْطَةِ الْعِلْمِ وَمِنْ شَكْلَةِ الْحِكَمِ

اوہو پاک حبیبؐ جیہدے توں آس شفاعت والی

رکھّی سختیاں بھیڑاں اندر اوہدیاں خدمت گاراں

دین دے پاسے سدیا اوہنے تاں جے پلّا پھڑیئے

جنھّاں رسّی گھُٹ کے پھڑ لئی فیر نہ ٹُٹیاں تاراں

خُلق تے خِلقت اندر سوہنا کُل نبیاں توں اُتّے

عِلم، کرم دے پلڑے اندر نئیں کوئی اُسدے بھاراں

منگن نبی، رسولؐ اللہ دے خُلق سمندروں چُلّو

ابر کرم دے پانی توں گھُٹ منگدے رہن ہزاراں

وِچ درگاہ رسالت نبیاں اپنی حد پچھانی

عِلم دے نقطے یا حِکمت دیاں زیراں زبراں، ہاراں [۱۳]

فَهُوَ الَّذِیْ تَمَّ مَعْنَاهُ وَصُوْرَتُهٗ

ثُمَّ اصْطَفَاهُ حَبِیْبًا بَارِئُ النَّسَمِ

مُنَزَّهٌ عَنْ شَرِیْكٍ فِیْ مَحَاسِنِهٖ

فَجَوْهَرُ الْحُسْنِ فِیْهِ غَیْرُ مُنْقَسِمِ

دَعْ مَا ادَّعَتْهُ النَّصَارٰی فِیْ نَبِیِّهِمِ

وَاحْكُمْ بِمَا شِئْتَ مَدْحًا فِیْهِ وَاحْتَكِمِ

فَانْسُبْ اِلٰی ذَاتِهٖ مَا شِئْتَ مِنْ شَرَفٍ

وَانْسُبْ اِلٰی قَدْرِهٖ مَا شِئْتَ مِنْ عِظَمِ

فَاِنَّ فَضْلَ رَسُوْلِ اللّٰهِ لَیْسَ لَهٗ

حَدٌّ فَیُعْرِبَ عَنْهُ نَاطِقٌ بِفَمِ

کیہ باطن کیہ ظاہر اوہدے ہین کمال تمامی

خالق فیر حبیب اِک چُنیا چھڈ کے لکھ ہزاراں

اوہدے پاک محاسن اندر نہیں کوئی اُسدا سیری

اوہدے حُسن دا جوہر ونڈیا جائے نہ زنہاراں[۱۴]

قوم نصاریٰ جیہڑا دعویٰ کیتا عیسےٰ بارے

اوہنوں چھڈ کے سب کُجھ لکھ دے صفت ثنا سرکاراں

اوہدی ذات نوں سبھ وڈیائیاں کر ندرانے شرفوں

اوہدے رُتبے نوں سبھ وارا تعظیمی مقداراں

پاک رسولؐ دیاں صفتاں دا نہیں کوئی حد کنارا

حشراں تیکر کردا رہسے کوئی مِٹھے مُنہ گفتاراں

لَوْ نَاسَبَتْ قَدْرَهُ اٰيَاتُهُ عِظَمًا

اَحْيَا اسْمُهُ حِيْنَ يُدْعٰى دَارِسَ الرِّمَمِ

لَمْ يَمْتَحِنَّا بِمَا تَعْيَى الْعُقُوْلُ بِهٖ

حِرْصًا عَلَيْنَا فَلَمْ نَرْتَبْ وَلَمْ نَهِمِ

اَعْيَى الْوَرٰى فَهْمُ مَعْنَاهُ فَلَيْسَ يُرٰى

لِلْقُرْبِ وَالْبُعْدِ فِيْهِ غَيْرُ مُنْفَحِمِ

كَالشَّمْسِ تَظْهَرُ لِلْعَيْنَيْنِ مِنْ بُعُدٍ

صَغِيْرَةً وَّتُكِلُّ الطَّرْفَ مِنْ اَمَمِ

وَكَيْفَ يُدْرِكُ فِى الدُّنْيَا حَقِيْقَتَهٗ

قَوْمٌ نِيَامٌ تَسَلَّوْا عَنْهُ بِالْحُلُمِ

جے کر اپنی عظمت جیڈے اوہ اعجاز وکھاندا

ٹُرن کرُنگ[15] جے اَج وی اوہدا ناں لے کے سد ماراں

پایا نہ اَزمیشیں جتھوں ہارے عقل وَچاری

دردی نے نہ سُٹیا سانوں وہم شُبہے دِیاں غاراں

جگ دے سارے کھوجی اوہدے سائے تیک نہ اَپڑے

نیڑے دُوروں سارے عاجز سارے وانگ لاچاراں

اوہدی ذات چمکدا سُورج دُوروں نکّا جاپے

اکھیاں اَنھیاں ہون جے نیڑے ہون ذرا چمکاراں

جگ وِچ کوئی کیویں اوہدی اصل حقیقت جانے

جتھّے خلقت، غفلت اندر سُتّی ئیل نہاراں[16]

فَمَبْلَغُ الْعِلْمِ فِيْهِ اَنَّهٗ بَشَرٌ
وَاَنَّهٗ خَيْرُ خَلْقِ اللّٰهِ كُلِّهِمِ

وَكُلُّ اٰيٍ اَتَى الرُّسُلُ الْكِرَامُ بِهَا
فَاِنَّمَا اتَّصَلَتْ مِنْ نُّوْرِهٖ بِهِمِ

فَاِنَّهٗ شَمْسُ فَضْلٍ هُمْ كَوَاكِبُهَا
يُظْهِرْنَ اَنْوَارَهَا لِلنَّاسِ فِى الظُّلَمِ

حَتّٰى اِذَا طَلَعَتْ فِى الْكَوْنِ عَمَّ هُدَا
هَا الْعَالَمِيْنَ وَاَحْيَتْ سَائِرَ الْاُمَمِ

اَكْرِمْ بِخَلْقِ نَبِيٍّ زَانَهٗ خُلُقٌ
بِالْحُسْنِ مُشْتَمِلٍ بِالْبِشْرِ مُتَّسِمِ

٥١

ساڈے علم دی وَڈی چھال اے بشر نبیؐ نوں کہیے

اوہ پر مخلوقاتاں وِچّوں افضل کُل اَخیاراں

اپنیاں قوماں وَلّے نبیاں جو اعجاز لیاندے

کیتے اوہ بخشیش نبیؐ دے نُور دیاں اَنواراں

اوہ اِک شمس فضیلت والا، ہور نبی سبھ تارے

راتاں اندر راہ وکھائی جنھّاں دے اَنواراں

اوہ جد شمس فضیلت چڑھیا ازلوں جھم جھم کردا

کُل اُمتاں نُوں مہر حیاتی دے گئیاں چمکاراں

صُورت کیڈی سوہنی اُتوں سیرت کیڈی سوہنی

چہرے دا پھُل کھِڑیا کھِڑیاں ہر پاسے گلزاراں

٥٦

كَالزَّهْرِ فِىْ تَرَفٍ وَّالْبَدْرِ فِىْ شَرَفٍ
وَّالْبَحْرِ فِىْ كَرَمٍ وَّالدَّهْرِ فِىْ هِمَمِ

٥٧

كَاَنَّهٗ وَهُوَ فَرْدٌ فِىْ جَلَالَتِهٖ
فِىْ عَسْكَرٍ حِيْنَ تَلْقَاهُ وَفِىْ حَشَمِ

٥٨

كَاَنَّمَا اللُّؤْلُؤُ الْمَكْنُوْنُ فِىْ صَدَفٍ
مِنْ مَّعْدِنَىْ مَنْطِقٍ مِّنْهُ وَمُبْتَسَمِ

٥٩

لَاطِيْبَ يَعْدِلُ تُرْبًا ضَمَّ اَعْظُمَهٗ
طُوْبٰى لِمُنْتَشِقٍ مِّنْهُ وَمُلْتَثِمِ

پُھل گُلاب جیہا اوہ سجرا چودھویں دا چن شرفوں

سخی سمندر ورگا، ہمتاں ~~ہر دم بابجھ شماراں~~ دبیلے دے کرداراں

تن تنہا وی اوہدا رُعب جلال نہ جھلیا جائے

تن تنہا وی جاپے جیویں لشکر لکھ ہزاراں

دند مُبارک جیویں موتی ڈھکن سِپ دے اندر

مِشری بول تبسُّم کلیاں معدَن مُکھ گفتاراں

جِس دے اندر جسم اوہ مٹّی وَدھ کستُوری نالوں

جِنھّاں سُنگھیا جِنھّاں چُمیا لکھّ مُبارک یاراں

الفصل الرابع

في مولد النبي صلى الله عليه وسلم

ابان مولده عن طيب عنصره

يا طيب مبتداء منه ومختتم [18]

يوم تفرس فيه الفرس انهم

قد انذروا بحلول البؤس والنقم

وبات ايوان كسرى [19] وهو منصدع

كشمل اصحاب كسرى غير ملتئم

چوتھی فصل

نبیؐ پاکؐ دی ولادتؐ بارے

جتھّے جنم لیا اُس گھر نے مہک بدن دی ونڈی

روضہ تے میلاد مُبارک، مہکاں تے انواراں

اُس دِن نال فراست جاتا فارس دے وسنیکاں

خوف عذاب دیاں اَج اوہناں دے سر لتھیاں ڈاراں

کِسریٰ دے محلاں نوں جھُونے نال دراڑاں پیّاں

کھنڈیاں فوجاں فیر نہ جُڑیاں نہ جُڑیاں دیواراں

٢٠

وَالنَّارُ خَامِدَةُ الْاَنْفَاسِ مِنْ اَسَفٍ

٢١

عَلَيْهِ وَالنَّهْرُ سَاهِي الْعَيْنِ مِنْ سَدَمٍ

٢٢

وَسَآءَ سَاوَةَ اَنْ غَاضَتْ بُحَيْرَتُهَا

وَرُدَّ وَارِدُهَا بِالْغَيْظِ حِيْنَ ظَمٍ

كَاَنَّ بِالنَّارِ مَا بِالْمَآءِ مِنْ بَلَلٍ

حُزْنًا وَّ بِالْمَاءِ مَا بِالنَّارِ مِنْ ضَرَمٍ

وَالْجِنُّ تَهْتِفُ وَالْاَنْوَارُ سَاطِعَةٌ

وَالْحَقُّ يَظْهَرُ مِنْ مَّعْنًى وَّمِنْ كَلِمٍ

عَمُوْا وَصَمُّوْا فَاِعْلَانُ الْبَشَائِرِ لَمْ

تُسْمَعْ وَبَارِقَةُ الْاِنْذَارِ لَمْ تُشَمِ

٦٣

آتشکدیاں اندر اگّاں ٹھنڈے ساہ لے بجھیاں

وگدی نہر نوں روہڑاں بھلیاں، جم گئیاں رفتاراں

ساوے والیاں دے ساہ سُکّے ویکھ کے سُکّا دریا

مُڑ ترہائے گھر نوں آئے خالی ہتھّ ہزاراں

غم دی اگ وِچ اگ پانی توں نم لے کے ٹھر بجھّی

پانی اگ توں لے کے سیکا اُڈیا وانگ بخاراں

جِنّ بشارت دیندے پھِردے چمکیا نور نبیؐ دا

حق اظہار تھیا قرآنوں، حق وحی گُفتاراں

اَنھّے بولے نہ سُن سکّے جنّت دی خوشخبری

ویکھ نہ سکّے خوب ڈراندی برق دیاں چمکاراں

۶۸

مِنْ بَعْدِ مَا اَخْبَرَ الْاَقْوَامَ كَاهِنُهُمْ

بِاَنَّ دِيْنَهُمُ الْمُعْوَجَّ لَمْ يَقُمِ

۶۹

وَبَعْدَ مَا عَايَنُوْا فِى الْاُفْقِ مِنْ شُهُبٍ

مُنْقَضَّةٍ وَّفْقَ مَا فِى الْاَرْضِ مِنْ صَنَمِ

۷۰

حَتّٰى غَدَا عَنْ طَرِيْقِ الْوَحْىِ مُنْهَزِمٌ

مِنَ الشَّيَاطِيْنِ يَقْفُوْا اِثْرَ مُنْهَزِمِ

۷۱

كَاَنَّهُمْ هَرَبًا اَبْطَالُ اَبْرَهَةٍ[۲۳]

اَوْعَسْكَرٌ بِالْحَصٰى مِنْ رَّاحَتَيْهِ رُمِ

۷۲

نَبْذًا بِهٖ بَعْدَ تَسْبِيْحٍ بِبَطْنِهِمَا

نَبْذَ الْمُسَبِّحِ[۲۴] مِنْ اَحْشَاءِ مُلْتَقِمِ

کاہن خبراں دیندے رہئے پر قوماں نے نہ سُنیاں

کچیاں ڈِنگیاں دھرم دیاں ہُن ڈھیہہ چلیاں دیواراں

عرشوں ٹُٹدے تارے ڈگ ڈِگ شیطاناں سر وَجّے

مُنہ پرنے بُت ویکھے تاں وی منیاں نئیں نیں ہاراں

اسمانوں شیطانی مُخبر رہواں چھڈ کے نسّے

جیویں ہارے لشکر بھجدے کھا میدانوں ماراں

ابرہہ والیاں فوجاں وانگوں شیطاناں کِھٹ لائی

مُٹھ کنکریاں کھا کے جیویں نسّی فوج کفاراں

تسبی پڑھدیاں روڑاں دی مُٹھ حضرتؐ اِنج وگائی

نکلیا یُونسؑ مچھلی پیٹوں پڑھدا اِستغفاراں

الفصل الخامس

فى ذكر يمن دعوته صلى الله عليه وسلم

جاءت لدعوته الاشجار ساجدة

تمشى اليه على ساق بلا قدم

كانما سطرت سطرا لما كتبت

فروعها من بديع الخط فى اللقم

پنجویں فصل

رسُولؐ پاک دی دعوت مُبارک بارے

رُکھّاں نوں سد ماری حضرتؐ، سجدہ کردے آئے
بن پیراں پنّیاں تے اپڑے خِدمت وِچ سرکاراںؐ

دھرتی دی تختی تے رُکھّاں خُوشخط سطراں لِکھیاں
شاخاں وصف نبیؐ دے لِکھے سوہنے خط گلزاراں

٧٥

مِثْلُ الْغَمَامَةِ اَنّٰى سَارَ سَائِرَةً
تَقِيْهِ حَرَّ وَطِيْسٍ لِّلْهَجِيْرِ حَمِىْ

٧٦

اَقْسَمْتُ بِالْقَمَرِ الْمُنْشَقِّ اَنَّ لَهٗ
مِنْ قَلْبِهٖ نِسْبَةً مَّبْرُوْرَةَ الْقَسَمِ

٧٧

وَمَا حَوَى الْغَارُ مِنْ خَيْرٍ وَّمِنْ كَرَمِ
وَكُلُّ طَرْفٍ مِّنَ الْكُفَّارِ عَنْهُ عَمِ

٧٨

فَالصِّدْقُ فِى الْغَارِ وَالصِّدِّيْقُ لَمْ يَرِيَا
وَهُمْ يَقُوْلُوْنَ مَا بِالْغَارِ مِنْ اَرِمِ

٧٩

ظَنُّوا الْحَمَامَ وَظَنُّوا عَنْكَبُوْتَ عَلٰى
خَيْرِ الْبَرِيَّةِ لَمْ تَنْسُجْ وَلَمْ تَحُمِ

بدلی دی چھاں رہندی سِر تے جتھے حضرتؐ جاندے

تاں جے بلدیاں شکر دوپہراں نہ کُجھ دین آزاراں

اوسے چن دی سَونہہ کھا آکھاں، دو ٹوٹے جو ہویا

قلب نبیؐ تھیں لے رُشنائیاں، سچّی قسم پُکاراں

افضل اکرم پاک نبیؐ نوں غار لکویا بُکلے

کافر انّھیاں کُتیاں وانگوں تھکّے ڈھونڈھ شکاراں

غار اندر صدّیقؓ تے صادقؐ ویکھ نہ سکیا کوئی

آکھن ایتھے نئیں کوئی آیا! سوچ لیا کفّاراں

لاَن گویڑ کہ جے اوہ "خیر بریّہ" جاندا غارے

کویں کبوتر آنڈے دیندا! مکڑی تن دی تاراں

وِقَايَةُ اللّٰهِ اَغْنَتْ عَنْ مُّضَاعَفَةٍ
مِّنَ الدُّرُوْعِ وَعَنْ عَالٍ مِّنَ الْاُطُمِ

مَا سَامَنِى الدَّهْرُ ضَيْمًا وَّاسْتَجَرْتُ بِهٖ
اِلَّا وَنِلْتُ جِوَارًا مِّنْهُ لَمْ يُضَمِ

وَلَا الْتَمَسْتُ غِنَى الدَّارَيْنِ مِنْ يَّدِهٖ
اِلَّا اسْتَلَمْتُ النَّدٰى مِنْ خَيْرِ مُسْتَلَمِ

لَا تُنْكِرِ الْوَحْىَ مِنْ رُّؤْيَاهُ اِنَّ لَهٗ
قَلْبًا اِذَا نَامَتِ الْعَيْنَانِ لَمْ يَنَمِ

فَذَاكَ حِيْنَ بُلُوْغٍ مِنْ نُّبُوَّتِهٖ
فَلَيْسَ يُنْكَرُ فِيْهِ حَالُ مُحْتَلِمِ

اوہناں دی رب سچّے سائیں اِنج حفاظت کیتی

رہئی نہ حاجت ڈھالاں دی نہ حاجت کوٹ حصاراں

ویلے جدوں ستایا مینوں، لئی پناہ حضوروں

ملیا قرب تے دُور بلائیں، ہو گئیاں چھٹکاراں

دو جگ دی نہ دولت منگی مُونہوں اوس سخی توں

سوہنے ہتھ سخی بخششاں ہوئیاں باہجھ شماراں

ہو نہ منکر اوس وحی دا خواب اندر جو آئی

اکھیاں سَون جے آپؐ دیاں، دل سوندا نئیں زنہاراں

جدوں نبوّت چڑھی بلُوغت سچیاں خواباں آئیاں

عاقل دے بالغ سُفنے توں کون کرے اِنکاراں

تَبَارَكَ اللّٰهُ مَا وَحْیٌ بِمُكْتَسَبٍ

وَّلَا نَبِیٌّ عَلٰی غَیْبٍ بِمُتَّهَمِ

اٰیَاتُهُ الْغُرُّ لَا یَخْفٰی عَلٰی اَحَدٍ

بِدُوْنِهَا الْعَدْلُ بَیْنَ النَّاسِ لَمْ یَقُمِ

كَمْ اَبْرَاَتْ وَصِبًا بِاللَّمْسِ رَاحَتُهٗ

وَاَطْلَقَتْ اَرِبًا مِّنْ رِّبْقَةِ اللَّمَمِ

وَاَحْیَتِ السَّنَةَ الشَّهْبَآءَ دَعْوَتُهٗ

حَتّٰی حَكَتْ غُرَّةً فِی الْاَعْصُرِ الدُّهُمِ

بِعَارِضٍ جَادَ اَوْ خِلْتَ الْبِطَاحَ بِهَا

صَیْبًا مِّنَ الْیَمِّ اَوْ سَیْلًا مِّنَ الْعَرِمِ

رب دی ذات مبارک جانے وحی نہ ہلدی کسیوں

غَیب نبیؐ تے نہئیں کوئی تہمت سچّیاں سبھ اخباراں

۸۶

اوہدے سبھ اعجاز چمکدے نئیں اکھیاں توں اوہلے

جنّھاں باہجوں عدل نہ ہُندا قائم وِچ سنساراں

۸۷

بیماراں دے روگ گوائے ہتھ شفا دا دھر کے

جھل گلاویں توں مُحتاجاں پا لئیاں چھٹکاراں

۸۸

اِک دُعا نے کال وَرھے نوں بارش نال رجایا

اگلے پِشلے نھیریاں اندر ایس ورھے چمکاراں

۸۹

کال سمے نوں اِکّو بدلی روہڑ کے لے گئی نالے

اِکّو پھاندڑے جل تھل ہوئی، شُوکن ندی جھلھاراں

الفصل السادس

في ذكر شرف القرآن

دعني ووصفي آيات له ظهرت

٢٥

ظهور نار القرى ليلا على علم

فالدر يزداد حسنا وهو منتظم

وليس ينقص قدرا غير منتظم

چھبیویں فصل

قرآن پاک دے شرف بارے

معجزیاں دی صفت کرن دے! جیہڑے ظاہر ہوئے

جیوں مہتابی اگ پہاڑیں راتیں دے لشکاراں

لڑیوں باہر جے موتی ہووے تاں وی قدر نہ گھٹدی

دون سوایا ڈھکے جے کر آن پروچے ہاراں

فَمَا تَطَاوَلَ اٰمَالُ الْمَدِیْحِ اِلٰی

مَا فِیْهِ مِنْ كَرَمِ الْاَخْلَاقِ وَالشِّیَمِ

اٰیَاتُ حَقٍّ مِّنَ الرَّحْمٰنِ مُحْدَثَةٌ

قَدِیْمَةٌ صِفَةُ الْمَوْصُوْفِ بِالْقِدَمِ

لَمْ تَقْتَرِنْ بِزَمَانٍ وَّهِیَ تُخْبِرُنَا

عَنِ الْمَعَادِ وَعَنْ عَادٍ وَّعَنْ اِرَمِ

دَامَتْ لَدَیْنَا فَفَاقَتْ كُلَّ مُعْجِزَةٍ

مِّنَ النَّبِیِّیْنَ اِذْ جَآءَتْ وَلَمْ تَدُمِ

مُحْكَمَاتٌ فَمَا یُبْقِیْنَ مِنْ شُبَهٍ

لِّذِیْ شِقَاقٍ وَّلَا یَبْغِیْنَ مِنْ حَكَمِ

کر کر لمّی دھون نبیؐ دیاں صفتاں نوں پیا اپڑیں

اوہدے خُلق کرم دی ٹیشی اپڑن مشکل کاراں

رَب رحمان جو آیتاں گھلیاں، بیشک حادِث لفظوں

صفت قدیمی وانگ قدیمی معنیاں دے عتباراں

عاد، معاد، اِرم دے قِصّے کہن آیات الٰہی

نیڑے توں نئیں، اگلیاں پِشلیاں ساریاں دین اخباراں

ایہ قرآن اعجاز معلّےٰ نال ہمیشاں ساڈے

نبیاں دے اعجاز نہ رہیے جو کیتے مُعجز کاراں

محکم سبھ آیات الٰہی شک شُبہ نئیں بھورا-

ایہ خُود منصف محکم ایتھے ثالث نئیں درکاراں

مَا حُورِبَت قَطُّ اِلَّا عَادَ مِن حَرَبٍ

اَعدَی الاَعَادِی اِلَیهَا مُلقِیَ السَّلَمِ

رَدَّت بَلَاغَتُهَا دَعوٰی مُعَارِضِهَا

رَدَّ الغَیُورِ یَدَ الجَانِی عَنِ الحَرَمِ

لَهَا مَعَانٍ کَمَوجِ البَحرِ فِی مَدَدٍ

وَفَوقَ جَوهَرِهٖ فِی الحُسنِ وَالقِیَمِ

فَمَا تُعَدُّ وَلَا تُحصٰی عَجَآئِبُهَا

وَلَا تُسَامُ عَلَی الاِکثَارِ بِالسَّاَمِ

قَرَّت بِهَا عَینُ قَارِیهَا فَقُلتُ لَهٗ

لَقَد ظَفِرتَ بِحَبلِ اللّٰهِ فَاعتَصِمِ

ڈاہڈے دُشمن وی نہ کیتی جنگ آیات مقابل

جے لڑیا تے مُول نہ اَڑیا، مَنیاں آخر ہاراں

ایہ قرآن بلاغت بھریا، دعوے دُور ہٹاندا

جِویں غیوُر بچاندے غیراں کولوں پردہ داراں

وِچ آیات اِلٰہی معنے جِیوں دریائی چھلّاں

حُسن تے قیمت اندر موتی نئیں ایہناندے بھاراں

لاتعداد عجائب تاں وی پڑھدیاں طبع نہ رجدی

جیوں جیوں پڑھیئے آون نظارے کُھلّن بھیت اسراراں

پڑھ آیات الٰہی قاری اکھیاں نوں جد ٹھارے

ترگیوں بندیا! پھڑ حبل اللہ! ایہو عرض گزاراں

اِنْ تَتْلُهَا خِيفَةً مِّنْ حَرِّ نَارِ لَظًى

اَطْفَأْتَ حَرَّ لَظًى مِنْ وِّرْدِهَا الشَّبِمِ

۱۰۳

كَاَنَّهَا الْحَوْضُ تَبْيَضُّ الْوُجُوْهُ بِهٖ

مِنَ الْعُصَاةِ وَقَدْ جَآءُوْهُ كَالْحُمَمِ

۱۰۴

وَكَا الصِّرَاطِ وَكَالْمِيزَانِ مَعْدِلَةً

فَالْقِسْطُ مِنْ غَيْرِهَا فِي النَّاسِ لَمْ يَقُمِ

۱۰۵

لَا تَعْجَبَنْ لِحَسُودٍ رَّاحَ يُنْكِرُهَا

تَجَاهُلًا وَّهُوَ عَيْنُ الْحَاذِقِ الْفَهِمِ

۱۰۶

قَدْ تُنْكِرُ الْعَيْنُ ضَوْءَ الشَّمْسِ مِنْ رَّمَدٍ

وَّيُنْكِرُ الْفَمُ طَعْمَ الْمَآءِ مِنْ سَقَمِ

جے دوزخ دی اگ توں ڈردا پڑھیں کلام اِلٰہی

ایہدے ٹھنڈے سومے ٹھارن بلدیاں دوزخ ناراں

ایہ آیات اِلٰہی جیویں کوثر وگدیاں نہراں

تاری لایاں چِن چمکن مُنہ کالے اوگنہاراں

عدل انصاف دیاں میزاناں ایہ آیات الٰہی

ایہناں باہجھ نہ جگ تے ہُندیاں عدل دیاں پرکاراں

حاسد جے دانستہ مُنکر ہووے پاک وحی دا

ذرا تعجّب نہ کر اُتّے اِنجدیاں اِنکاراں

سُجّی اَکھ ہمیشاں سُورج ویکھن توں اِنکاری

پانی دا نہ ذیقہ دسدی کدی زبان بیماراں

اَلْفَصْلُ السَّابِعُ

فِيْ ذِكْرِ مِعْرَاجِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم

يَا خَيْرَ مَنْ يَمَّمَ الْعَافُوْنَ سَاحَتَهٗ

سَعْيًا وَّ فَوْقَ مُتُوْنِ الْاَنْيُقِ الرُّسُمِ

وَمَنْ هُوَ الْاٰيَةُ الْكُبْرٰى لِمُعْتَبِرٍ

وَّمَنْ هُوَ النِّعْمَةُ الْعُظْمٰى لِمُغْتَنِمٍ

سَرَيْتَ مِنْ حَرَمٍ لَّيْلًا اِلٰى حَرَمٍ

كَمَا سَرَى الْبَدْرُ فِيْ دَاجٍ مِّنَ الظُّلَمِ

ستویں فصل

حضُور پاکؐ دی معراج بارے

اوہؐ سخیاں دا سخی جدھے توں حاجت منگن کیتے

واگاں چائیاں اوہدےؐ گھر نوں دُکھیا شُتر اسواراں

کیہڑی ذات ہے آیتؐ کبُرای منصف مومن کیتے

کیہڑی ذات ہے نعمتؐ عظمٰی اندر قدر شماراں

مکّے توں لے اقصیٰ توڑی کیتی سیر اک راتے

چودھویں دا چن سیراں کردا جیویں وچ اندھیاراں

وَبِتَّ تَرْقیٰ اِلیٰ اَنْ نِلْتَ مَنْزِلَةً

مِنْ قَابَ قَوْسَيْنِ لَمْ تُدْرَكْ وَلَمْ تُرَمِ

وَقَدَّمَتْكَ جَمِيْعُ الْاَنْبِيَآءِ بِهَا

وَالرُّسُلِ تَقْدِيْمَ مَخْدُوْمٍ عَلیٰ خَدَمِ

وَاَنْتَ تَخْتَرِقُ السَّبْعَ الطِّبَاقَ بِهِمْ

فِیْ مَوْكَبٍ كُنْتَ فِيْهِ صَاحِبَ الْعَلَمِ

حَتّٰی اِذَا لَمْ تَدَعْ شَاْوًا لِّمُسْتَبِقٍ

مِنَ الدُّنُوِّ وَلَا مَرْقًی لِّمُسْتَنِمِ

خَفَضْتَ كُلَّ مَقَامٍ بِالْاِضَافَةِ اِذْ

نُوْدِيْتَ بِالرَّفْعِ مِثْلَ الْمُفْرَدِ الْعَلَمِ

۱۱۰

اوتھے اَپڑے راتیں جِتھے اِنس ملک نہ اَپڑن

اوہ قابَ قوسین نہ اَپڑن جِتھے فکر افکاراں

کُل نبیاں دے اَگے سرورؐ پیش امام کھلوتے

پِچھے پڑھن نماز کھلوتے مُرسل بنّھ قطاراں

چِیرے سَت افلاک تُساں نے ہو لشکر دے موہری

پِچھے فوج ملائکاں، نبیاں جِویں جلوس اَسواراں

آخر حضرتؐ اَوتھے اپڑے جِتھے حد مُک جاندی

ایڈے قرب نوں کیہڑا اَپڑے ہارن فِکر افکاراں

کُل نبیاں دے اُچے رُتبے نیویں جاپن لگے

نیڑے آ جا! نیڑے آ جا! ہوئیاں جدن پُکاراں

كَيْمَا تَفُوْزَ بِوَصْلٍ اَيِّ مُسْتَتِرٍ
عَنِ الْعُيُوْنِ وَسِرٍّ اَيِّ مُكْتَتِمِ

فَحُزْتَ كُلَّ فِخَارٍ غَيْرَ مُشْتَرَكٍ
وَجُزْتَ كُلَّ مَقَامٍ غَيْرَ مُزْدَحَمِ

وَجَلَّ مِقْدَارُ مَا وُلِّيْتَ مِنْ رُتَبٍ
وَّعَزَّ اِدْرَاكُ مَا اُوْلِيْتَ مِنْ نِّعَمِ

بُشْرٰى لَنَا مَعْشَرَ الْاِسْلَامِ اِنَّ لَنَا
مِنَ الْعِنَايَةِ رُكْنًا غَيْرَ مُنْهَدِمِ

لَمَّا دَعَى اللّٰهُ دَاعِيْنَا لِطَاعَتِهِ
بِاَكْرَمِ الرُّسُلِ كُنَّا اَكْرَمَ الْاُمَمِ

تاں جے وَصل اِلٰہی ہووے مخلُوقاں توں اُچّے

حضرتؐ باہج نہ کوئی جانے حق دے بھیت اَسراراں

کُل فضائل آپؐ نے جھولی پائے شِرکت باہجوں

کُل منازل طے کر اَپڑے وِچ بے نام دیاراں

جیہڑے رُتبے مِلے حضُوروں وڈیاں شاناں والے

جو جو نِعمت لبّھی، عقلوں باہرٓ نیں سبھ مِقداراں

کلمہ گوواں نُوں خُوشخبری! رحمت دوہیں جہانیں

پُختہ دین ستُون شریعت ڈِگن نئیں زنہاراں

دِین دے پاسے سدیا سانُوں اوس رسُولؐ ربانے

اُمّت، خیر اُمَم تے آپؐ افضل کُل اَخیاراں

اَلْفَصْلُ الثَّامِنُ

فِىْ ذِكْرِ جِهَادِ النَّبِىِّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

رَاعَتْ قُلُوبَ الْعِدٰى اَنْبَآءُ بِعْثَتِهٖ

كَنَبْاَةٍ اَجْفَلَتْ غُفْلاً مِّنَ الْغَنَمِ

مَا زَالَ يَلْقَاهُمُ فِىْ كُلِّ مُعْتَرَكٍ

حَتّٰى حَكَوْا بِالْقَنَا لَحْماً عَلٰى وَضَمِ

اٹھویں فصل

حضور پاکؐ دے جہاد بارے

بِعثت والیاں خبراں سُن کے وَیریاں دے دل کنبے

غافل بھیڈاں ڈردیاں جیویں سُن کے شینہہ للکاراں

ہر میدانے حضرتؐ کیتی جنگ سپاہوں اگےّ

نیزے، وانگ کسائیاں ٹوٹے کر دے رہے کفاراں

وَدُّوا الْفِرَارَ فَكَادُوا يَغْبِطُوْنَ بِهِ
اَشْلَاءَ شَالَتْ مَعَ الْعِقْبَانِ وَالرُّخَمِ

تَمْضِي اللَّيَالِي وَلَا يَدْرُوْنَ عِدَّتَهَا
مَا لَمْ تَكُنْ مِّنْ لَّيَالِي الْاَشْهُرِ الْحُرُمِ

كَاَنَّمَا الدِّيْنُ ضَيْفٌ حَلَّ سَاحَتَهُمْ
بِكُلِّ قَرْمٍ اِلٰى لَحْمِ الْعِدٰى قَرِمِ

يَجُرُّ بَحْرَ خَمِيْسٍ فَوْقَ سَابِحَةٍ
تَرْمِي بِمَوْجٍ مِّنَ الْاَبْطَالِ مُلْتَطِمِ

مِنْ كُلِّ مُنْتَدِبٍ لِّلّٰهِ مُحْتَسِبٍ
يَسْطُوْ بِمُسْتَاصِلٍ لِّلْكُفْرِ مُصْطَلِمِ

تلواراں توں بھجدے کافر کر دے رشک اوہناں تے

گرجھاں جیہڑے جسم دے ٹوٹے لے چڑھیاں اُچیاراں

لنگھدے وار تریخاں کافر بھُلدے جنگاں اندر

حرم مہینیاں اندر لنگھدے سَوکھے لیل نہاراں

بُھکھ دُشمن دے ماس دی ہَیسی تاہیوں گھر وَیری دے

دِین اِسلام دا لاڑا ڈُھکیا! جنج مجُاہد یاراں

عِزّت مند پروہنے کیتی گھوڑیاں نال چڑھائی

فَوجاں دے دریا وِچ مَوجاں تِیر، تبر، تلواراں

غازی لڑدے حُکم دے تابع جنّت اجر دھیانے

کُفر جڑوں پُٹ سٹّن کیتے گردے رہے یلغاراں

حَتّٰی غَدَتْ مِلَّةُ الْاِسْلَامِ وَهِیَ بِهِمْ

مِّنْ بَعْدِ غُرْبَتِهَا مَوْصُوْلَةَ الرَّحِمِ

۱۲۸

مَكْفُوْلَةً اَبَدًا مِّنْهُمْ بِخَیْرِ اَبٍ

وَّخَیْرِ بَعْلٍ فَلَمْ تَیْتَمْ وَلَمْ تَئِمْ

۱۲۹

هُمُ الْجِبَالُ فَسَلْ عَنْهُمْ مُّصَادِمَهُمْ

مَاذَا رَاٰی مِنْهُمْ فِیْ كُلِّ مُصْطَدَمِ

۱۳۰

فَسَلْ حُنَیْنًا وَّسَلْ بَدْرًا وَّسَلْ اُحُدًا

فُصُوْلَ حَتْفٍ لَّهُمْ اَدْهٰی مِنَ الْوَخَمِ

۱۳۱

اَلْمُصْدِرِی الْبِیْضِ حُمْرًا بَعْدَ مَا وَرَدَتْ

مِنَ الْعِدٰی كُلَّ مُسْوَدٍّ مِّنَ اللِّمَمِ

اوہناں دے صدقے ایہہ مِلّت ماڑی تے پردیسی

ڈَنڈ قبیلے وانگوں جُڑ گئی نال قرابت داراں

مِلّت نوں ہُن سَتّے خَیراں حشر دہاڑے توڑی

نہ ایہہ مِھطّر نہ بے خصمی سِر سَایہ سرکاراں

وحدت دے فرزند پہاڑاں وانگ ڈَٹے مَیدانے

پُچھ مَیداناں کولوں اوہناں واہیاں کِنج تلواراں

بدر، حُنین، اُحد میداناں کولوں پُچھ کہانی

کِیہ دِن مَندے کِیہ آفاتاں لتھیاں سِر کُفّاراں

کالیاں کُفر دیاں زُلفاں تے غازی مارن تیغاں

لہو دیاں بھریاں جسموں نِکلن چِٹیاں دُدھ تلواراں

وَالْكَاتِبِيْنَ بِسُمْرِ الْخَطِّ مَا تَرَكَتْ

اَقْلَامُهُمْ حَرْفَ جِسْمٍ غَيْرَ مُنْعَجِمِ

شَاکِی السِّلَاحِ لَهُمْ سِيْمَا تُمَيِّزُهُمْ

وَالْوَرْدُ يَمْتَازُ بِالسِّيْمَا مِنَ السَّلَمِ

يُهْدِیْ اِلَيْكَ رِيَاحَ النَّصْرِ نَشْرُهُمْ

فَتَحْسِبُ الْوَرْدَ فِی الْاَكْمَامِ كُلَّ كَمِیْ

كَاَنَّهُمْ فِیْ ظُهُوْرِ الْخَيْلِ نَبْتُ رُبًا

مِّنْ شِدَّةِ الْحَزْمِ لَا مِنْ شِدَّةِ الْحُزُمِ

طَارَتْ قُلُوْبُ الْعِدٰی مِنْ بَاْسِهِمْ فَرَقًا

فَمَا تُفَرِّقُ بَيْنَ الْبَهْمِ وَالْبُهَمِ

نیزے قلماں، غازی کاتب کافر وَرقے کورے

نوکاں نقطے باہج نہ چھڈیا اِک اِک حرف قطاراں

جد ہتھیار سجاندے غازی چہرے کِھڑ کِھڑ پیندے

جیویں کِھڑ کِھڑ ہَسدے دِسدے پُھل وچالے خاراں

فتح دِیاں پَے مہکاں وَنڈن غازی مرد ربانے

پُھل شگُوفے اندر، غازی وِچ زرہ دیاں تاراں

گھوڑیاں اُتے غازی جیویں رُکھ چٹاناں اُتےّ

کسّیاں زِیناں نالوں ہَیسَن ڈاہڈے ہتھ اَسواراں

وَیریاں دے دِل خوف عذابوں ککھیاں وانگوں ڈولن

اکھیاں وِچ ہنیرے، جاپن لیلے وی للکاراں

وَمَنْ تَكُنْ بِرَسُولِ اللّٰهِ نُصْرَتُهُ

اِنْ تَلْقَهُ الْاُسْدُ فِىْ اٰجَامِهَا تَجِمِ

وَلَنْ تَرٰى مِنْ وَّلِيٍّ غَيْرَ مُنْتَصِرٍ

بِهٖ وَلَا مِنْ عَدُوٍّ غَيْرَ مُنْقَصِمِ

اَحَلَّ اُمَّتَهُ فِىْ حِرْزِ مِلَّتِهٖ

كَاللَّيْثِ حَلَّ مَعَ الْاَشْبَالِ فِىْ اَجَمِ

كَمْ جَدَّلَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ مِنْ جَدَلٍ

فِيْهِ وَكَمْ خَصَمَ الْبُرْهَانُ مِنْ خَصِمِ

كَفَاكَ بِالْعِلْمِ فِى الْاُمِّىِّ مُعْجِزَةً

فِى الْجَاهِلِيَّةِ وَالتَّاْدِيْبِ فِى الْيُتُمِ

جِسدی مدد نُوں پِچھّے ہووے ہتھّ رسُولؐ اللہ دا

اوہدے اَگےّ شیر نہ کھنگے وانگوں زار نزاراں

۱۳۸

جیہڑا اُس دَربار مُقرّب، بے خصما نئیں رہندا

جیہڑا دُشمن! دُور حضُورؐوں، ہر دَم وچ آزاراں

۱۳۹

پاک نبیؐ نے اُمّت رکھّی، دِین قلعے دے اندر

جیویں اپنے بچّے لَے کے رہندے شیر پچھاراں

۱۴۰

جنّھاں کِیتا شک نبیؐ تے اوہ قرآنوں ردّے

مُنکر نُوں بُرہان دلیلاں ڈیگ لیا کئی واراں

۱۴۱

اوسؐ اُمیّ دا عِلم وی گھٹ نئیں کِسے کرامت نالوں

وِچ یتیمی ڈُھماں پائیاں جس دے نیک اَطواراں

اَلْفَصْلُ التَّاسِعُ

فِیْ طَلَبِ مَغْفِرَۃٍ مِّنَ اللّٰہِ تَعَالٰی وَشِفَاعَۃٍ مِّنْ رَّسُوْلِ اللّٰہِ صلی اللہ علیہ وسلم

خَدَمْتُہٗ بِمَدِیْحٍ اَسْتَقِیْلُ بِہٖ

ذُنُوْبَ عُمْرٍ مَّضٰی فِی الشِّعْرِ وَالْخِدَمِ

اِذْ قَلَّدَانِیْ مَا تُخْشٰی عَوَاقِبُہٗ

كَاَنَّنِیْ بِہِمَا ھَدْیٌ مِّنَ النَّعَمِ

ناویں فصل

رَبّ دی بخشش تے حضورؐ دی شفاعت دی طلب

نعت وسیلے بخشش منگی اوس گُنہ دے وَلّوں

جیہڑے شعر پڑھے میں جا کے شاہواں دے درباراں

جھُوٹھے شعر قصیدے میںنوں طوق جیہے اَج لگدے

مَیں قربانی دے بکرے گل جیویں ہار شنگھاراں

١٤٤

أَطَعْتُ غَيَّ الصِّبَا فِي الْحَالَتَيْنِ وَمَا

حَصَّلْتُ إِلَّا عَلَى الْآثَامِ وَالنَّدَمِ

١٤٥

فَيَا خَسَارَةَ نَفْسِي فِي تِجَارَتِهَا

لَمْ تَشْتَرِ الدِّينَ بِالدُّنْيَا وَلَمْ تَسُمِ

١٤٦

وَمَنْ يَبِعْ آجِلًا مِنْهُ بِعَاجِلِهِ

٢٨

يَبِنْ لَهُ الْغَبْنُ فِي بَيْعٍ وَفِي سَلَمِ

١٤٧

إِنْ آتِ ذَنْبًا فَمَا عَهْدِي بِمُنْتَقِضٍ

مِنَ النَّبِيِّ وَلَا حَبْلِي بِمُنْصَرِمِ

١٤٨

فَإِنَّ لِي ذِمَّةً مِنْهُ بِتَسْمِيَتِي

مُحَمَّدًا وَهُوَ أَوْفَى الْخَلْقِ بِالذِّمَمِ

خِدمت دُنیا داراں دی تے جھُوٹھے شعر قصیدے

مُنڈ پنے دی گمراہی توں لبھّیاں شرماں عاراں

۱۴۵

ایس تجارت اندر میری جان خسارے اندر

دِین خرید نہ کیتا دُنیا بدلے اوگنہاراں

۱۴۶

جو کوئی عُقبےٰ دُنیا بدلے ویچے گھاٹا کھاسی

سَودا نقد کہ بھاویں پہلاں تارے کُل دیناراں

۱۴۷

رَج گُناہی آں پر میرا عہد نہ ٹُٹّن والا

عِشق نبیؐ دے پریم دی ڈوری جویں سپاتی تاراں

۱۴۸

میرا نام مُحمّد مینوں حضرتؐ آپؐ بچاسن

آپؐ ہوراں دے وَعدے سچّے، سچّے قول قراراں

اِنْ لَّمْ يَكُنْ فِىْ مَعَادِىْ اٰخِذًا بِيَدِىْ

فَضْلًا وَّاِلَّا فَقُلْ يَا زَلَّةَ الْقَدَمِ

حَاشَاهُ اَنْ يُّحْرَمَ الرَّاجِىْ مَكَارِمَهٗ

اَوْ يَرْجِعَ الْجَارُ مِنْهُ غَيْرَ مُحْتَرَمِ

وَمُنْذُ اَلْزَمْتُ اَفْكَارِىْ مَدَائِحَهٗ

وَجَدْتُّهٗ لِخَلَاصِىْ خَيْرَ مُلْتَزِمِ

وَلَنْ يَّفُوْتَ الْغِنٰى مِنْهُ يَدًا تَرِبَتْ

اِنَّ الْحَيَا يُنْبِتُ الْاَزْهَارَ فِى الْاُكُمِ

وَلَمْ اُرِدْ زَهْرَةَ الدُّنْيَا الَّتِىْ اقْتَطَفَتْ

يَدَا زُهَيْرٍ[۲۹] بِمَا اَثْنٰى عَلٰى هَرِمِ[۳۰]

جے کر حشر دہاڑے حضرتؐ میرا ہتھ نہ پھڑیا

تِھڑکے پَیراں والا کِھن ادے ڈے کے پھِٹکاراں

بخشش توں محرُوم کدی نہ رہیاں آس اُمیداں

مانگت کدی نہ مُڑیا ایتھوں ہو کے ہَولے بھاراں

جیہڑے دِن توں نعت نبیؐ میں سوچاں رِچ وسائی

مینوں مِلی پناہ حضوؐروں، اندر کوٹ حصاراں

مُفلس دا ہتھ اس درگاہوں کدی نہ مُڑیا خالی

بارش نال پہاڑاں اُتے وی کِھڑدیاں نیں گلزاراں

نعت نبیؐ دا مُل نئیں منگدا کوئی مال خزانے

لِکھ تعریف زہیرؔ، ہرمؔ دی، پائیاں جو دیناراں

اَلْفَصْلُ الْعَاشِرُ

فِيْ ذِكْرِ الْمُنَاجَاتِ وَعَرْضِ الْحَاجَاتِ

يَا اَكْرَمَ الْخَلْقِ مَالِيْ مَنْ اَلُوْذُ بِهٖ

سِوَاكَ عِنْدَ حُلُوْلِ الْحَادِثِ الْعَمَمِ

وَلَنْ يَّضِيْقَ رَسُوْلَ اللهِ جَاهُكَ بِيْ

اِذَا الْكَرِيْمُ تَحَلّٰى بِاسْمِ مُنْتَقِمِ

دسویں فصل

مُناجاتاں تے عرضاں بارے

تُسی کریم خلائق اندر باہج تُساں نہ ڈھوئی
جدوں بلائیں سر میرے تے اُترن بن بن ڈاراں

حشر دیہاڑے کملی تھلّے تنگ پناہ نہ میری
بدلے دا مالک جد پھڑسی عدل دیاں پرکاراں

فَاِنَّ مِنْ جُوْدِكَ الدُّنْيَا وَضَرَّتُهَا

وَمِنْ عُلُوْمِكَ عِلْمُ اللَّوْحِ وَالْقَلَمِ

يَا نَفْسُ لَا تَقْنُطِيْ مِنْ زَلَّةٍ عَظُمَتَ

اِنَّ الْكَبَائِرَ فِي الْغُفْرَانِ كَاللَّمَمِ

لَعَلَّ رَحْمَةَ رَبِّيْ حِيْنَ يَقْسِمُهَا

تَاْتِيْ عَلٰى حَسَبِ الْعِصْيَانِ فِي الْقَسَمِ

يَا رَبِّ وَاجْعَلْ رَجَائِيْ غَيْرَ مُنْعَكِسٍ

لَدَيْكَ وَاجْعَلْ حِسَابِيْ غَيْرَ مُنْخَرِمِ

وَالْطُفْ بِعَبْدِكَ فِي الدَّارَيْنِ اِنَّ لَهٗ

صَبْرًا مَتٰى تَدْعُهُ الْاَهْوَالُ يَنْهَزِمِ

۱۵۶

آپ ہوراں دے فضل دے صدقے دُنیا عقبیٰ قائم

لوح و قلم دے علم تمامی آپ دے فکر افکاراں

نا اُمید نہ ہوویں بندیا، بھاویں پاپ گھنیرے

ہون کبیرے آن صغیرے بخشش دے درباراں

میرے تول گُناہواں اُسدم میرے حصّے آسی

رحمت وَنڈی جاسی جسدم اندر اَوگنہاراں

حشر دہاڑے ربّا کدھرے میرا مان نہ توڑیں

ناجی ٹولے اندر رکھیں میںنوں وچ شماراں

دوہیں جہانیں فضل کمائیں، مَیں عاجز بے صبرا

سختیاں آون تے صبر نہ آوے، ہر دم فضل پکاراں

وَائْذَنْ لِسُحْبِ صَلٰوةٍ مِّنْكَ دَآئِمَةً
عَلَى النَّبِيِّ بِمُنْهَلٍّ وَّ مُنْسَجِمِ

وَالْاٰلِ وَالصَّحْبِ ثُمَّ التَّابِعِيْنَ لَهُمْ
اَهْلِ التُّقٰى وَالنُّقٰى وَالْحِلْمِ وَالْكَرَمِ

ثُمَّ الرِّضَا عَنْ اَبِىْ بَكْرٍ وَعَنْ عُمَرَ
وَّعَنْ عَلِيٍّ وَّعَنْ عُثْمَانَ ذِى الْكَرَمِ

مَا رَنَّحَتْ عَذَبَاتِ الْبَانِ رِيْحُ صَبَا
وَاَطْرَبَ الْعِيْسَ حَادِى الْعِيْسِ بِالنَّغَمِ

فَاغْفِرْ لِنَاشِدِهَا وَاغْفِرْ لِقَارِيْهَا
سَاَلْتُكَ الْخَيْرَ يَاذَا الْجُوْدِ وَالْكَرَمِ

ابرِ کرم نوں حُکم سُنادے پاک نبیؐ سرور تے

حشراں تیک درُود سلاماں وَسدیاں رہن پھوہاراں

آل، اصحاب تے رحمت تیری تابِعین تے سایہ

تقوٰی، حِلم، شرافت، عظمت جِنھّاں نیک اَطواراں

ابُوبکرؓ، عُثمانؓ، عُمرؓ تے تیریاں ہون رضائیں

حیدرؓ صفدر شیرِ خُدا تے ہون اِکرام ہزاراں

فضل کمائیں! جدتک شاخاں رُکھ تے پرُے ہُلارن

جَدتک حادی مست کرن اِلحانوں شُتر قطاراں

بخش مصنّف تائیں نالے پڑھدیاں سُن دیاں تائیں

بخشنہارے سخیا! تیرے اَگےّ عرض گُزاراں

اشارات

۱ ذی سلم : سَلَم کیکر کے درخت کو کہتے ہیں۔ ذی سلم ایک موضع ہے جو مکّہ اور مدینہ کے درمیان ہے۔ سلم اس خاص کیکر کا نام بھی ہے۔ جس کے نیچے حضور علیہ الصلوٰۃ والسّلام نے ہجرت مدینہ کے سفر میں آرام فرمایا۔

بعض کے نزدیک سَلَم سے مراد دارالسّلام ہے۔ یہاں استعارۃً روضۂ محبوبِ خُدا صلّی اللہ علیہ وسلّم مراد ہے۔

۲ کاظمہ : مدینہ منوّرہ کا نام ہے۔ مدینے کے نواح میں ایک بستی کا نام بھی ہے۔

۳ اِضَم : مدینے کے قریب ایک پہاڑ کا نام ہے۔ حضور صلّی اللہ علیہ وسلّم اکثر اس پہاڑ پر تشریف لے جاتے تھے۔

۴ طَلَلِ : خانہ بدوش جب خیمے اُکھاڑ لیتے ہیں تو پیچھے خیموں کے نصب کے نشانات رہ جاتے ہیں۔ اِن نشانات کو طَلَل کہتے ہیں۔ مَیں نے ٹبیاں (واحد ٹبہ) استعمال کیا۔ جو پنجابی میں کھنڈرات کے معنوں میں آتا ہے۔ (مترجم)

۵ البان وَالعلم : بان، بیدِ مُشک کے درخت کو کہتے ہیں اور علَم کے معنی پہاڑ کے ہیں۔ عربی ادب میں عاشق اور محبُوب کے ملنے کے مقامات بان کا درخت اور پہاڑ ہیں جہاں عاشق اور محبوب چھُپ چھُپ کر ملتے ہیں۔

۶ البھار : زرد گلاب، مراد ہے چہرے کی زردی۔

۷ العنم : عنم ایک سُرخ رنگ کا درخت ہے جو نرم شاخوں والا ہوتا ہے۔ ناظمِ قصیدہ نے عاشق کے چہرے پر دو خط بنائے ہیں۔ ایک خط سُرخ خُون آلُود آنسوؤں کی وجہ سے اور دوسرا خطِ زرد، حزنِ قلبی کے باعث۔

مَیں نے خطِ سرخ کو شاخ اناراں کہا ہے۔ کہ انار کی نرم شاخ بھی خُوں رنگ ہوتی ہے۔ (مترجم)

۸ لائمی : لائم ملامت کرنے والا۔ لائمی سے مراد ہے، اے میرے ملامت کرنے والے۔

پنجابی شعری روایت میں صوفی شعراء نے نام نہاد "ملاں" کو مانع عشق و محبت گردانا ہے۔ اِس لیے میں نے لائم کے لیے "ملاں" کا لفظ استعمال کیا ہے۔

۹ے عُذری : قبیلہ عذرہ، یمن کا ایک قبیلہ جس کے اکثر نوجوان عشق میں جانیں دے چکے ہیں۔ میں نے ترجمے میں سسّی کے عشق سے یہی مراد لی ہے کہ ہمارے صوفی شعراء نے سسّی کو سالک کی علامت قرار دیا ہے۔ اسی لیے ناظم سے اس کی اتفاقی اجازت بھی حاصل ہوئی۔ (مترجم)

۱۰ے الرضاع : رضاعت یعنی بچّے کو دُودھ پلانے کی شرعی مدّت میں نے ترجمے میں "بتری دھاراں" سے زمانۂ شیر خوارگی مراد لیا ہے۔ جو پنجابی محاورہ ہے۔ (مترجم)

۱۱ے قیام اللّیل : اندھیری رات میں عبادتِ الٰہی میں قیام کرنا۔
حضور صلّی اللہ علیہ وسلّم راتوں کو اتنا طویل قیام فرماتے کہ پاؤں مُبارک متورم ہو جاتے۔

۱۲ے آمِر : یعنی امر بالمعروف کرنے والا۔ نیکی کا حکم دینے والا۔
ناھی : یعنی نہی عن المنکر کرنے والا۔ بُرے کاموں سے منع کرنے والا۔

۱۳ے ہاراں : ہار یعنی مانند۔ کی طرح۔ مثلاً پھُلاں ہار سجرا۔ پھُولوں جیسا تازہ۔

۱۴ے زنہاراں : زنہار یعنی ہرگز۔ کسی بھی طور۔

۱۵ے کرُنگ : ہڈیوں کا ڈھانچہ۔ پنجر

۱۶ے لیل نہاراں : لیل بمعنی رات اور نہار بمعنی دن۔ لیل نہاراں یعنی شب و روز۔

۱۷ے مُبتَداء : ابتدا یعنی ولادت کا دن جسے میں نے "میلاد" کہا ہے۔

۱۸ے مُختتم : یعنی وصال کے بعد کی حالت جسے میں نے "روضہ" مُبارک کہا جو وصال کے بعد خوشبو اور روشنی ہے۔ (مترجم)

۱۹ے کِسریٰ : ایران کے بادشاہوں کا لقب۔

۲۰ے النّار : آتشکدہ۔ حضور صلّی اللہ علیہ وسلّم کی ولادتِ باسعادت پر ایران کے آتشکدے بجھ گئے۔

۲۱ النهر: نہر سے مراد دریائے فرات ہے۔

۲۲ ساوہ: ساوہ ایک دریا جو ہمدان اور قُم کے مابین سے گزرتا ہے اور مقام ساوہ سے نکلتا ہے۔

۲۳ ابرہ: ابرہ سلطنت حبشہ کی طرف سے یمن کا گورنر تھا۔ قریش کا سخت دشمن تھا۔ اس نے خانہ کعبہ کے مقابلے میں ایک معبد بنایا۔ اسے جواہرات، اطلس اور قالینوں سے خوب آراستہ کیا۔ لوگوں کو اس کی عبادت کا حکم دیا۔ لیکن لوگوں نے کوئی توجہ نہ دی۔ اِس نے غضبناک ہو کر بیت اللہ پر ہاتھیوں سے حملہ کیا۔ اللہ تعالیٰ نے ابابیلوں کے ذریعے اس لشکر کو تباہ کیا۔ سورہ فیل میں اسی واقعے کی طرف اشارہ ہے۔

۲۴ مُسَبّح: لغوی معنی تیرنے والا، جدّوجہد کرنے والا۔ مراد ہے حضرت یونس علیہ السّلام

۲۵ نَارِالقِریٰ: مہمانی کی آگ۔ پہاڑ کی چوٹی پر آگ جلا دینا عربوں کا پُرانا رواج ہے۔ تاکہ مسافر راستہ طے کرتا ہُوا آگ کی روشنی دیکھ کر آسانی سے اس طرف آسکے اور کھانے پینے سے تازہ دم ہو کر اپنا سفر جاری رکھ سکے۔

۲۶ اُچیاراں: یعنی اُونچی فضاؤں میں۔ چیلیں جسم کے جو ٹکڑے لے اُڑیں۔ کافر اُن پر رشک کرتے تھے کہ وہ محفوظ ہو گئے۔

۲۷ الاشھرالحرم: حرمت کے مہینے۔ وہ مہینے جن میں جنگ کرنا حرام ہے۔ وہ ہیں محرم، رجب، ذیقعد اور ذوالحجہ۔ چار مہینے۔

۲۸ بَیعِ وَفِی سَلَم: (۱) ایک بیع ایسی ہوتی ہے جہاں مبیع یعنی بِکنے والی چیز اور اس کی قیمت موجود ہوتی ہے۔ میں نے اسے سودا نقد کہا ہے۔

(۲) ایک بیع وہ ہے جسے بیع سلم کہتے ہیں۔ اس میں قیمت پہلے دی جاتی ہے۔ اور خریدا ہُوا مال کسی وعدے پر ملتا ہے۔ اسے مَیں نے "پہلاں تارے مُل دیناراں" کہا ہے۔ (مترجم)

۲۹ زُھَیر: زہیر بن ابی سلمیٰ عرب کا نامور شاعر جس نے ہرم بن سنان کی شان میں اس لیے

قصیدے لکھے کہ ہرم اُسے بہت انعام و اکرام سے نوازتا تھا۔ زہیر کے صاحبزادے کعب بن زہیر نے حضور نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کی شان میں قصیدہ "بانت سعاد" لکھا اور دربارِ رسالتؐ میں سنایا۔ حضور صلی اللہ علیہ وسلم نے کعبؓ کو اپنی چادر عطا فرمائی۔

۳۰ھ ہرم : ہرم بن سنان عرب کا ایک سخی بادشاہ تھا۔

۳۱ھ حادی : اُونٹوں کی قطار کے آگے مہار پکڑ کر چلنے والا ساربان جسے حُدی خواں بھی کہتے ہیں۔ وُہ جب رات کو صحرا کی کھُلی فضاؤں میں سفر کے نغمے الاپتا ہے۔ تو اُونٹوں پر مستی چھا جاتی ہے وہ اس مستی کے عالم میں تیز قدم اُٹھاتے ہیں۔

سرٹیفیکیٹ

تصیحِ عربی متن قصیدہ بُردہ شریف

تصدیق کی جاتی ہے کہ اس کتاب میں شامل قصیدہ بُردہ شریف کا عربی متن اپنے جُملہ اعراب کے ساتھ نہایت درست اور صحیح ہے۔ کیونکہ میں نے بذاتِ خود اس کام کو انجام دیا ہے۔

سید محمد کبیر احمد مظہر

شعبہ عربی۔ پنجاب یُونیورسٹی اورینٹل کالج۔ لاہور

سُچّا تے لاثانی ترجمہ

آوندیاں جاندیاں راہیاں لئی منزل دا پتہ نشانی
میل دا پتھّر بن گئی یار اسیر دی درد کہانی
کِسراں دسیئے تے کیہ دسیئے اوہدیاں حوصلیاں دا
چھان کے دل دا لہو جس کیتی یاراں دی مہمانی
سوہنے سجرے پھُل چُنے اُس شوق دے باغاں وچّوں
مستی مہک جنہاں دی کر گئی دُنیا نُوں مستانی
نعت نبیؐ دی ملی سعادت بُوصیریؒ دے صدقے
نال وسیلے ہویا جد وی فضل ہویا ربّانی
جسراں عربی وچ نہیں خالد ہور قصیدہ بُردہ
چھپیا پنجابی دا سُچّا ترجمہ جے لاثانی

سال ترجمہ و اشاعت ۱۴۱۱ھ

از : منصور احمد خالدؔ
شعبۂ اُردو، گورنمنٹ اسلامیہ کالج گوجرانوالہ

پنجابی گلشن وچ باغ بہار عبر دی

جتھے عشق نبیؐ دا اُترے ابرِ بہار دی صُورت
اوہ مٹی خوشبواں وَنڈے چندن ہار دی صُورت

ایہہ اوہ شوق سمیٹیاں وی جو کدی سمیٹ نہ سکیئے
ایہہ اوہ روشن حرف حقیقت جس نوں میٹ نہ سکیئے

ایہہ پاکیزہ ہستی جہڑی ہستی وچ وس جاوے
آب حیات بنے اوہ نالے آب حیات بناوے

بُوصیریؒ دے سینے اندر ایہو دیوا جگیا
اِس دیوے توں کِنیاں دیویاں تائیں چانن لگیا

ایہنوں وِرد بناون والے کدی نہ ہون آزردہ
درد منداں دے دَرد دا دارُو ایہہ قصیدہ بُردہ

ایہنے شوق چواتی لائی اِنج اسیر دے سینے
نازک پلکاں نال چُنے اوس ایہدے نعت نگینے

اُدمی آہری بندہ بن کے نہ تھکیا نہ اکیا
ماں بولی دی جھولی پایا جو کجھ وی پا سکیا

جتھوں لبھے جہڑے لبھے کٹھے ترجمے کیتے
بڑے سلیقے نال ایہہ دریا گھُٹ گھُٹ کرکے پیتے

جاں تکڑی وچ دھر کے وس ایہہ سارے ہیرے تولے
تاں تحقیق نے اوس تے اپنے باریاں بُوہے کھولے

مثنویاں دی صُورت ہوئے سن تراجم سارے
ہیئت قصیدے اندر لکھنوں عاجز رہے وچارے

پنجابی وچ قبل اسیرؔ وں کسے ایہہ بحر نہ تریا
فانی فی الرسُولؐ[1] ای کلّے ئے جس ایہہ جوکھم جریا

سدھی سادی بولی دے وچ کردا گیا نبیڑے
میم ردیف دی محویّت وچ بنّے لاگیا بیڑے

پچھلیاں ساریاں ترجمیاں دے رنگ اسیرؔ پچھانے
فیر اپنے لئی وکھریاں راہواں کھوجیاں ایس سیانے

اُتے قصیدے دی ہیئت دا رکھ لحاظ اچیچا
وڈیاں وڈیاں ماہنواں نال لڑایا فن دا پیچا

سجناں نال سجائی اکثر مجلس مشوریاں دی
سخت پچھان نظر وچ رکھی کھوٹیاں تے کھریاں دی

نون ردیف نوں چیتے دھر کے ایہہ عاشق متوالا
کرما نوالی جو ہے لڑیا سوہنا کرما نوالہ

۱؎ فنا فی الرسُولؐ خواجہ غلام مرتضیٰؒ لاہوری (فروری ۱۹۰۳ء)

لفظاں نال اِس لفظ بٹھائے کر کے خوش تدبیری
حرف و حرف برابر سنیتر مارے کالی دھیری

سوہنیاں سانویاں ترکیباں دے پیکر خُوب تراشے
سُن دیاں سارای مُونہہ دے اندر گُھلدے جان پتاشے

کدھرے حرفاں معنیاں والا سنگ نہیں ٹُٹن دِتّا
بھاویں سوچ دے پینڈے کچھدیاں پانی ہو گیا پِتّا

بُوصیریؒ دے راز سموئے ہر اک راز دے اندر
رکھیا سوز عرب دا اپنے عجمی ساز دے اندر

جیویں ناز کلام بُوصیریؒ عربی سخنوراں دا
پنجابی وچ فخر ہے او نویں کم اسیر ہوراں دا

کل پنجابی غالبؔ والی شُہرت ملی ودھیری
اج اسیرؔ عابد دا ناں ایں پنجابی بُوصیریؒ

بال کے خُون جگر دا اوہنے رت اکھیاں دی چوئی
تاں ایہہ اَوکھی ترجمے والی منزل سَوکھی ہوئی

خالدؔ پڑھیاں لکھیاں اندر اِکّو گل اے سب دی
پنجابی گُلشن وچ جاپے باغ بہار عرب دی

سال اشاعت و ترجمہ: ۱۹۹۰ء

پروفیسر منصور احمد خالدؔ

شعبہ اُردو

گورنمنٹ اسلامیہ کالج گوجرانوالہ

مترجم

ایک زبان سے دُوسری زبان میں ترجمہ کرنا ایک زمین کے پودے کو دُوسری اجنبی زمین میں لگانے کے مترادف ہے۔ کسی نقاد نے کہا ہے کہ شعری تجربے کو ایک زبان سے دُوسری زبان میں منتقل کرنا چائے کے باغات کو میدانی علاقے میں منتقل کرنے کے برابر ہے۔ ناسازگار جغرافیائی ماحول میں نباتات کے حسنِ نمو کو "روحِ نمو" کے فطری مزاج میں تبدیلی لائے بغیر برقرار نہیں رکھا جا سکتا۔ اسیر عابد نے یہ ناممکن کام ممکن کر دکھایا۔ غالب اور اقبال کے کامیاب تراجم کے بعد "قصیدہ بُردہ" کا ترجمہ اس ناممکن کے اِمکان کی تیسری مثال ہے۔

علامہ بُوصیری علیہ الرحمۃ کے "قصیدہ بُردہ" کے اِس پنجابی متن کے حسن کو ہم چینی مصوّروں کی مشہور تمثیل کے آئینے میں اِس کے پُورے جمال کے ساتھ دیکھ سکتے ہیں۔ چینی مصوّروں کے دو گروہوں میں نقش گری کے مقابلے کا اہتمام کیا گیا۔ ایک ہی کمرے میں دبیز پردہ لٹکا کر اسے دو حصّوں میں تقسیم کر دیا گیا۔ دونوں گروہوں کو اپنے حصّے میں پردے کے پیچھے فنّی دستگاہ کے اظہار کا موقع دیا گیا۔ مصوّروں کے ایک گروہ نے اپنے حصّے میں خوبصورت نقش و نگار بنائے جب کہ دُوسرے گروہ نے اپنے حصّے کی دیوار کو رگڑ رگڑ کر آئینہ کر دیا۔ جب درمیانی پردہ ہٹایا گیا تو نقشیں دیوار کے نقش و نگار اپنی تمام تر رعنائیوں اور رنگوں کے ساتھ آئینہ دیوار میں منعکس ہو گئے۔ یہ مقبولِ بارگاہِ رسالتؐ قصیدہ اپنی بصری اور سمعی بازگشت کے ساتھ ہمارے سامنے ہے۔ قصیدہ بُردہ کا عربی متن مصری لوک گیتوں کی مقبول بحر میں ہے تو پنجابی کے لیے "سیف الملوک" کی عوامی بحر استعمال ہوئی ہے۔ عربی متن میں شعری صنائع و بدائع کا التزام موجود ہے تو پنجابی متن بھی اِن ہی رموزِ شعر کا آئینہ دار ہے۔ ایک طرف اِنشراحِ قلب ہے تو دُوسری طرف انشراحِ صدر۔ اُدھر میم کی غنائی اَصوات کا طلسم ہے تو اِدھر نُونِ غنہ کی گونج کا سحر۔ قصیدے کا سوز و گداز اب براہِ راست ہماری ہڈیوں تک اُتر سکتا ہے۔ اِن مطابقتوں کے ہوتے ہوئے کہا جا سکتا ہے کہ اِس قصیدے نے اپنے رنگ دیکھنے کے لئے سات سو برس انتظار کیا اور اِس طرف کی دیوار کو صیقل ہونے میں بھی سات سو برس لگ گئے۔ یہ عزّت اسیر عابد کے حصّے میں آنا تھی۔ اس کا فیصلہ کہیں اُوپر ہوا ہے ہم نے تو صرف سات صدیوں کا پردہ اُٹھتے دیکھا ہے۔

ہمیں یہ قصیدہ پڑھتے ہُوئے یُوں لگا گویا یہ ترجمہ کرتے وقت رُوحِ غالب اور عشقِ اقبال ہمارے اسیر عابد کے ہم نفس و ہم ضمیر تھے، خصُوصاً اقبال تو بہت پہلے اِس ترجمے کے حسن و ہُنر کو بیان کر چکے ہیں ؎

"معجزۂ فن کی ہے خُونِ جگر سے نمود"

اللہ تبارک و تعالیٰ اپنے حبیب اور میرے محسن کریم نبی اکرم صلی اللہ علیہ وآلہٖ وسلم کے طفیل اور اُن کی معصوم مظلوم اور شہید آل کے صدقے جملہ مومنین و مومنات، مسلمین و مسلمات اور محسنین و محسنات کے ساتھ خصوصی طور پر اسیر عابد کو اسیر عابد کے تمام پیاروں کے ساتھ اپنی بارگاہِ مامن و مامن آفرین میں محفوظ تر اور مامُون تر فرمائے۔ آمین!